VNICA GENTIS AVRELIAE VALERIAE SALONITANAE DALMATICAE NOBILITAS.

AVTHORE IOANNE TOMCO MARNAVITIO BOSNENSI
Archid. Zagrabienſi, Canonico Zagrabr. Sicenſiq;

ROMÆ, Apud Ludouicum Grignanum. MDCXXVIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

GENS TVLIT EN FLORES, ALVEARIA NOMINE CONSTANT.
INDE LEGET MELLA, HIC BARBARA CONDET APIS.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

IVLIO TIT. S. SVSANNAE CARD. SACCHETTO

Legato Apoſtolico Ferrariæ.

Ioannes Tomcus Marnauitius, &c. F. ſempiternam.

ANNO ſuperiore S.D.N. VRBANO VIII. Valeriæ gentis nobilitatem ab ipſis religionis noſtrę incunabulis, ad hanc ætatem, in Orbe Chriſtiano vnicam, imagine expreſſam, velut in Cythara decem chordarum, decem ex eadem familia, ſuam cælo terræq; ſonantes exprimentesq; ſanctitatem, martyrio omnes fermè illuſtres Heroes, obtuli; cum eiuſmodi Cythara nemini meliùs meo quadraret iudicio, quam Pontifici, cuius tabernacula virtutum eiuſdem numeri prorſus, quo Valerij, raro diuinæ gloriæ exemplo, Cythara reſonare ſentiuntur. at cum idem ſanctiſſimus Vrbanus, inurbanum putaret, ſanctorum lumina tàm illuſtria, vni ſibi lucere, vt qui purpuratos non habet, nec declarat illuſtriores, quàm Martyres, iam

tùm hos eoſdem per hiſtoriolam à me deſcriptam, in publicum gentium omnium Theatrum dari pręcepit. Hinc ne te in nobiliſſima Imperij Eccleſiaſtici prouincia, authoritatem Vrbani tuente, penitùs inſcio, intra penates Valerios, tuæ curæ Senator ampliſsimæ creditos, pedem videar intuliſſe, eandem hiſtoriolam offerendam, dicandamq; neceſſariò duxi tibi. quem non minùs ſacrarum ædium præſulatu, quam virtutum ſuarum incremento præclarum, quadrigaq; nobiliſsimorum germanorum fortunatum; fortunatiſsima quadriga Valeriorum germanorum iure meritò ſuum agnoſcit. Offero itaq; & mea peculiari in te, tuosq; fratres, de me perpetuò optimè meritos obſeruãtia, & obſequio meæ gentis Illyricæ; quæ ſua fatali felicitate, vt in Valerijs ſacris penatibus te ſacrum Senatorem, ita inter Eccleſiæ ſuæ ſanctiſſimos Paſtores, à ſexcentis fermè annis Andream familiæ tuæ ſydus immortale, Varadienſem veneratur Epiſcopum. Romæ. Decimo die Kal. April. triumpho immortali Caij Pontificis illuſtri. MDCXXVIII.

AD

AD ANDREAM
SACCHETTVM
Ab hinc quingentos annos
VARADIENSEM EPISCOPVM
De quinque Fratribus Sacchettis
Author.

O Præſul Dacicis quem ditionibus,
Immanis poſito Sarmata Acinace;
Atque Arcu Gethico, Danubij accola,
Tibiſciq; vadis Iaziga proximus,
Doctorem coluit, legis & aureæ
Patrem, qui nitidæ ſplendor Hetruriæ
Immortale decus florigeni ſoli
Fulges. quem Pario marmore nobilem,
Bis terni ſpatijs, Ungarus & Dacus,
Sæcli, cum populis Illyridis piæ,
Supplex Gangeticis donat odoribus;
Huc vertas oculos ſedibus aureis,
Præclaris fruere hic poſteritatibus,
Vt poſt te videas paſſibus æmulis,
Prolem florigenam ſcandere ſydera.
Marcellum. *Illum reſpicias arua per Itala,*
Alpiniſq; iugis ſaxa per ardua
Curſantem, Rhodano regnaq; proxima,

Vel

Vel qua fons Sequanæ Lilia perluit,
Diues Oceanum vel Ligeris petit.
Per ſalſos latices indè Britanniam
Luſtrantem penitùs, ne quid in Anglicis
Clauſum deliteat forte receſſibus.
Hinc greſſus iterum Belgica ad æquora
Vertentem, Batauus Marte ſuperbiens
Qua Rheni retinet ſtagna bicornia,
Vltrà quin etiam rura Menappia
Viſentem, Treuiros, ſiuè Moguntios,
Et qua Danubius profluit Abnoba,
Et qua Danubio conditur Oenius.
Vel qua Theutonicum littus ad vltimum
Albis ſe exonerat limite Sueuico,
Aut feruet Viadrus, Viſtula, Vandali,
Germanam patriam qua regit Auſtria,
Vel Burgundiacos frenat Iberia,
Diuerſis genijs, moribus, vrbibus,
Queis viſis, Latia denique Regia
Auguſtis vigeat conditionibus,
Summis proficuus, gratus vt infimis
Oſtendatq; pia progenie tua,
Tot Reges fieri, quot genitos dari.
Mat- *Cernas aut alium ſedula pectora*
theum. *Verſantem, maneat cui nihil abditum*
Viuaci ingenio, ſiuè recentior
Aetas quid docuit, ſiuè vetuſtior
Virtus tranſpoſuit poſterioribus.
Non illum pelago terret Iberia,
Alpinisq; ſuis Gallia rupibus,

Doctis

Doctis aſflueret quo minus artibus,
Et veræ caperet munera gloriæ,
Fratrum delicium, Romulidum decus.

Alexan- *Tum Martis ſtudijs fortibus alterum*
drum. *Flagrantem, videas ire per exteras*
Gentes, nec gelidis aut aquilonibus,
Altis vel niuibus aſtra petentibus,
Non riuis rubeo ſanguine turgidis,
Stratorum aut tumulis artubus horridis,
Non vaſti pelagi vortice naufrago,
Largi vel fluuij tramite ab inuio,
Horrores pauidum linquere Martios.
Senſit Danubius bracchia fortia
Luſtrorum ſpatijs, pectora Martia
Rhenus pertimuit; ſenſit & incola
Saltus Hercinij, ſenſit & horrido
Arctoo impauidus ſydere Cimbrius.
Neptuno fluido Rugius abditus,
Gutho Vandalica forte ferociens,
Et Saxo extraneis impenetrabilis
Telis, Auſonijs ſed penetrabilis;
Defleuitq; potens ſaltibus, artibus,
Oppreſſor Daciæ, dum iuuenem tuum
Andreas recreas numine proximo.

Io. *Quadrigam ſolida laudis adauget is*
Franciſc. *Diſtractum aſſiduè quem grauioribus*
Regnantum Imperijs, nulla beat quies.
Is raro patrijs qui penetralibus
Germana fruitur nobile copia;
Is quem barbarico limite Rhetico,

Quem

Quem pridem Ligurum montibus, arbitrum
Bellorum, tenuit tum reuerentia
Supremi Solij, tum decus Italæ
Libertatis: amor verus Hetruriæ,
Andreasq; tuæ deliciæ domus.
Et qui nunc ſolita ſollicitudine
Bellonæ ſtrepitu dum genus Italum
Commotum quatitur, turbine ab extero;
Regnantum Domini munia ſuſtinens,
Pacis conciliat fœdera perpetis.
Iulium. *Vel hunc quem Pietas ſydereo ſinu*
Exceptum tenuit matris ab vbere,
Ornauitq; eadem pectore candido,
Cui dotes animi donaq; corporis
Finxit Diua eadem, ſydere dextero,
Gratus Principibus, celſus honoribus,
Sic carus populis, quiſquis Iulium,
Vt primum videat, dicat is illicet:
Vel membris Pietas fulget Iulij,
Vel dicat: Pietas eſt Dea Iulius.
Hic quod Romulei patris in omnibus
Rarus conſpicitur nutibus, actibus,
Hic quod Sydonio murice cingitur,
Quod gentes placidè temperet Italas,
Tranquilla moderans iura modeſtia,
Aſtræamq; trahens denuo ab æthere,
Profundensq; ſua perdat inopiam,
Sacchettum genium perpetuo exprimens
Eſt virtutis opus, ſanguinis inclyti,
Commune & reliquis fratribus optimis,

Qua-

Quadrigæ, Pietas quam ſibi conſtruit.
At ſacris Laribus forte Valerijs
Quod ſacro pariter nomine præſidet,
Eſt ſors ætherei eſt illius ominis
Quod pridem Illyricis te ſolijs tulit,
Andream Daciæ conſtituens patrem.
Hæc illum Illyrico præpoſuit lari
Sacro, Dalmatica perpete gloria,
Ornas tu veluti Illyricam plagam
Diuis Imperijs, diuus & infulis
Ornat ſic pariter ſacra Valeria
Aurata Illyrio nomine & omine,
Auratis titulis moribus aureis,
Diuis Imperijs, diuus vt infulis.
Hinc quem præſidium tecta Valeria
Noſcunt, nobilia hunc geſta Valeria
Poſthac præſidium dulce decus ſuum
Noſcant: æthereis annue ſedibus,
Floræ flos niueum flos Daciæ vnicum,
Nunquam flos generis deciduum tui.

VNICA GENTIS

AVRELIAE VALERIAE

SALONITANAE DALMATICAE NOBILITAS.

AD IO: TOMCVM MARNAVITIVM

ODE

FRANCISCI SACCI RHEGYNI.

Strophe I.

QVA Liburnorum iuga, qua Timauum
Spectas, mari dum bella tauriformis
Sapè vndoſa mouens arietat, & ferox
Tergeminas hiemes minatus
Sorbet hiatu:
Felix Illyris huc age,
Dignam triumpho ſumme ſuperbiam,
Indue mox flexura iugales
Aurigantes in fræna manus,
Veteresq; linque laudes
Faſtu repubeſcens nouo,
Recocta, at abſque Colchicis venenis,
Sæculisq; onuſta mille, hic verè ſacro cinge tempora.

Anti-

Antiſtrophe I.

Huc & æternos meditata plauſus
Thura adde, ſed ſucciſa non Sabæis
Siluis, rorifrei thura ſed ætheris
Flammiuomi mage colliquanda
Pectoris igne.
Cultrix obſequioſior
Gentis triumphos cerne VALERIAE
Pectora ſed voto icta fideli;
Nam ſacra cernis gaudia gentis:
Polus vndè per triumphos
Nouo beatur lumine,
Nouoq; rurſus omine Imperantum
Perq; faſtus, perq; plauſus dat choreas mille ſyderum.

Epodon I.

Bellorum exuuias tulit
Sat Romana tuæ dextra propaginis,
Nomenq; magni compar trophæi,
Extulitq; ſigna victrix,
Cum rebellis Ingeni
Calcauit hoſtes, bella de bellis ferens:
At hinc abeſte iniqua bella. Numinis
CAIVS, miniſter en adeſt, Pacis vt omen alat
Vitatam ille operatur ad aram:
Ingere nunc thura vt vigilent altaria flammis.

Strophe II.

Arbiter belli piger obſoleta
Nunc arma Mauors exuat, ſacraq;
Legis iura fluant, & Fidei comes
Religio legat otioſis
Lilia campis.
Aras indè opulentior
Centum nitentes ditet odoreis,
Vt modo Cæli interpres amici
CAIVS per flores petat aras,
Mage victor vt triumphet
Currus ſit ara celſior,
Cruore Crux amicta ſit trophæum,
Sint flagella dura faſces, nobilisq; Chriſtus Hoſtia.

Antiſtrophe II.

Ille ſtipatus iuuenum corona,
Queis per ſeuera tela Barbarorum
Gens hæc alta Polo iam caput induit,
Tergemino redimitus auro
Plaudat ad aras.
Sed cur? non imitabilis
Muteſcit ergo gloria plauſibus?
Victoris ſat cerno triumphum,
Sed nulla ſonos exprimit aura,
Tuba nulla temperatus
Edet ſonora ſpiritus?
Canora reddat ergo penna plauſus,
Munus hoc tui laboris, plaude tu Ioannes obſequens.

Epo-

Epodon II.

At quid iuuat imprimi
Gentis ſyderea Dalmaticum genus,
Cui Regna frontem, cui ſerta dextram
Impedire gloriantur?
Muta ſi vmbra poſtmodum
Sine corde nomen hoſtis, atq; hinc gloria
Superba prole Principum ſilet ſua.
Non iſta Tomce gloria eſt, maius at vrget opus,
Scribe, tuoq; perennius ære
Exige, & æterni monumentum inſcribe triumphi.

Strophe III.

Non lutum ſolers aliter Prometheus
Artus ſecutus artubus refinxit;
At mox triſte ruens immemorabilis
Conſtiterat ſine mente moles:
Ille ſed ignes
Emenſus vaga ſydera
Subducit audax æthera domo,
Et flammis ſimulacra beatis,
Animat muta, ac ſuſcitat intra
Animata corda mentem.
Quidni æra vitam nunc trahant?
Face at ſonantis eloqui: laborem
Aemulare ſic Promethei, æri auſpicare Tomce ſpiritum.

Anti-

Antiſtrophe III.

Nempè, quæ muto tibi vulnerando
Aera hic figurat artifex labore
Tu docto meliùs lumine vocibus
Dulciloquis animabis æra.
Quid ſimulacra
VRBANO dare? quid iuuant
Hæc muta doctum munera Principem?
Hic facundæ munera linguæ
Amat, & viuax quæ labor animat:
Noua nam repoſcit ætas
Opus erudita viuidum,
Petitq; Roma comparem Triumphum,
Eloquentiæ Gemella, nobilisq; vindex otij.

Epodon III.

Cernis? namq; operoſior
Mellis ſyderei nunc APIS obſtetrix
Rorata cælo iam dona fundit,
Deq; rore, deq; flore
Iam laboris auream
Inſtillat ori dulce mercedem tuo.
Honoribus vocata nam VALERIIS
Diues beatis floribus iam ſua mella liquat,
Ingenijq; aluearia complet,
Vt cibus Heroum duram tibi recreet artem.

VALENTINI PASCHALII VTINENSIS ad Eundem.

ERVIS in lucem patriæ monumenta, malignis,
E tenebris, per te ſydera clara micant.
Inclyta gens per te ſic Tomce Valeria geſtit,
Sic tua ſic credas Illyriis eſt hilaris.

ANTONIVS RANTIVS IADRENSIS E Societate IESV ad Eundem.

DISCE nouum pugnæ genus, vt qui vincitur hoſtis
Vincat, & occidens occidat, actus agat.
Quos dedit in cryptas, & in abdita limina terræ
Roma vetus, tulit hos in iuga, Roma recens.
Martyr vt occubuit, gens aurea ſanguine ſurgit,
Victaq; ſub pedibus gens inimica fremit.
Scilicet eſt fidei vis tanta, quod ardua regum
Vi procul, atque armis colla ſubacta premit.
Dum furit horrendum Iouius per ouilia Chriſti
Sæuit & in propriam ſæua Leæna domum.
Ecce Ducem gregis hinc Caium, cognataq; cæli
Germina, cognatum ſub pede habere Iouem.
Illyrica his tantis ſe tellus iactat alumnis,
Magnanimorum Heroum Illyris vſque parens.
Quæ tu dum tenebris in luminis elicis oras,
Illyricæ patriæ Diua trophæa locas.

NICO-

NICOLAI CALISSIENSIS
MONACHI S. BASILII

Illuſtriſsimi, & Reuerendiſsimi Metropolitæ Ruthenorum vnitorum Romæ Procuratoris ad Eundem.

GLORIA Sampſonis longum celebratur in æuum,
Dulcia quod ſtrato mella Leone tulit.
Dignius at multo nunquam tua fama ſeneſcet,
Magno Marnaui nate bono patriæ.
Strata leuas etenim Heroum dum geſta tuorum
Grata poloq; ſolo, mella ſacrata refers.

VNICA

VNICA GENTIS AVRELIAE VALERIAE SALONITANAE DALMATICAE NOBILITAS.

AVTHORE IOANNE TOMCO MARNAVITIO EDITA.

MVLTA ſunt, quæ generis Illyrici præſtantem in armis, & toga virtutem omni æuo commendant, ſed nihil mihi videtur admirabilius, auguſtiſſima gente Valeria; quippè quæ non in luce modò atque oculis hominum, magna Romano quondam florens Imperio, generis humani principatum in terris obtinuit; ſed plurima etiam apud Deum authoritate pollens, & gratia, qua Vaticanæ maieſtatis inſignibus infulata, qua purpurata martyrij laureis, qua Virginitatis aureolis candidata, heroicos honores Chriſtianæ virtutis apud mortales adepta, pulcherrimè ſtetit in Concilio Immortalium.

Quod enim ab ipſis Eccleſiæ naſcentis incunabulis nulli hactenus familiæ contigiſſe legimus, vna in domo, vno, eodemq; tempore (præter Diocletianum Imperatorem, mox & Imperij inaudito exemplo contemptorem, licèt à Chriſtiana pietate alienum) Serena Diocletiani vxor Auguſta Chriſtianæ virtutis Heroina ſanctiſſima, eiusq; filia Arthemia in ſumma tenacitate pudoris, & auaritia gloriæ, prodiga ſanguinis, tum fratres

Imperatoris quatuor, Claudius & Maximus, militiæ terrenæ cæleſtiſq; Duces egregij, Gabinius Principis Eccleſiæ Presbyter, & Scriptor eruditiſſimus poſt natam ipſi Suſannam, quæ ſanguine in cauſa virginitatis effuſo, Auguſtalis thalami faces extinxit; Denique Caius Vaticani Sacerdotij Princeps, rerum humanarum, ac diuinarum arbiter, floruerunt. Acceſsit & Præpedigna Claudij coniux, filijq; eius Alexander, & Cuthia, qui vita pro Chriſto defuncti, ipſo iuuenili flore, de morte glorioſiſsimè triumpharunt. In hanc ego domum dum mentis oculos intendo, videre mihi videor cæleſte quoddam ſignum multis ſyderibus inſignitum; ſiuè potius Galaxiam ipſam, non exiguis illis, ſed primariæ magnitudinis ſtellis fulgentem. Quod etiam mihi gratulor, in cauſa eſſe, vt Chriſtianam familiæ huius nobilitatem litteris mandaturus, tenuitatem in dicendo meam, præſtantia argumenti compenſem, neque indignum luminibus Oratorijs, vt mortalem lucem inferam in clariſſimos ſoles. Vnum igitur id curabo poſthac, vt antelata eloquentiæ, pietate, in tanta obliuione temporum, ſumma fide, ex antiquiſsimis hiſtoriarum monumentis, eruam veritatem.

Gens Valeria inter Dalmatas, antiquiſsimis præſtat imaginibus, in ea namq; antè Diocletianum, Aurelium Valerium Probũ Dalmatio ſanguine, teſte Sexto Aurelio Victore, Sirmij progenitum, Romanorum Principum fortiſsimum, Romanis æquè ac externis maximis quibusq; Ducibus, non conferendum ſolum, ſed Flauij Vopiſci teſtimonio, præferendum, terrarum Orbis, incredibilis celeritatis victorijs Tyrannorum grauiſsimo iugo

ſubtra-

ſubtractus, priſcæq; libertati, ac ſplendori reſtitutus, perpetuò admiratur. Fluxam illius gloriam immortalitatis incremento longè adauxit inuictiſsimus Chriſti Athleta Hadrianus eius filius, quippè qui Romana ſceptra Chriſtianæ humilitati ducens inferiora, ſtudio illius maluit proprij cruoris paludamento, quam paternis inſigniri purpureis ornamētis; eius triūphalis dies, ſeptimo Kalendarū Septembris Eccleſiaſticis tabulis habetur inſignis, dignitas nulli Auguſtali familiæ, ad hanc vſque diem familiaris. cui ſi Nicephori teſtimonio, in Chronico [1] Domitium, ſeù Dometium Probi fratrem, huiusq; filium, ac paternarū virtutum hæredē Probum, & Metrophanem ſanctiſsimos Byzantinæ ſedis Paſtores ſubindè ſuffectos addiderimus, Quadrigam Aminadab palma perennitatis eximiam, in Valeria indole facilè erit agnoſcere. verùm enim verò cum certa minùs habeatur affinitas, qua Probi Principis domus, cum Caij Diocletianiq; familia iungeretur, illa prætermiſſa, huiuſce ſeriem euoluemus.

Vt itaq; Marcus Marulus vir Salonitanæ ſtirpis, antè centum annos, pietate æquè ac eruditione præſtantiſſimus, ex notis ſepulchralium epygrammatum, inter Vrbis Salonitanæ rudera extantium, ab eomet excerptorum refert; Auus Caij Pontificis, Diocletianiq; Principis, fuit Caius Aurelius Valerius. cuius epygramma ſequentibus ſe notis excepiſſe ex ipſa poſthuma marmorea nota teſtatur.

C. AVRELIO VALERIO SALONITANO
VALERIVS ET CAIVS
PATRI OPT. PP.

[a] Caio Aurelio Valerio, itaq; fuerunt filij Valerius & Caius; ille Valerium Aurelium Dioclem, qui ad Imperium aſſumptus Diocletianus indè dictus eſt, Romanum Principem; poſterior Caium, Gabinium, Claudium, Maximumq; progenuit. quicquid habeant quidam ex antiquioribus Scriptoribus, vel Valeriæ domui fortaſsè minus æqui; vel huius generis minus periti. grauiſsimo enim Maruli teſtimonio, nobiliſsimæ antiquitati innixo, accedit authoritas Anaſtaſij Bibliothecarij, Luitprandi Ticinen, Albonis Floriacen. & aliorum, qui Caij Pontificis patrem Caium agnoſcunt, ſicuti & Diocletiani Valerium. Eos Romam [a] Salonis migraſſe veroſimile eſt, imperante Claudio, qui primus ex Dalmatis rem Romanam adminiſtrauit; ibiq; Diocletianum, prout ea tempora virtute Illyricanorum Ducum, militumq; ſub Romanis Aquilis memoranda poſcebant, militaribus ſtudijs, ſicuti & Claudium & Maximum patrueles, Caium verò ac Gabinium, vnius Chriſti Domini ſtipendia ſuſcepiſſe. Valerios Romæ liberaliter vitam duxiſſe, argumento ſunt domus ſatis amplæ, tum Caij, tum fratris, eius Gabinij, in ſexta regione, apud Vicum Mamuri, vel Manurij ante Saluſtij forum ſitæ, prout in actis S. Suſannæ habetur. quibus quamuis in Eccleſias ab eodem Caio Pontifice conuerſis, Chriſtianoq; ritu Deo ſacratis, Diocletianus tamen, vel potiùs; qui eius nomine Collega Maximianus ampliſſimas terrarum Orbis Thermas occupatis omnibus circumquaq; tàm publicis, quàm priuatis ædibus, extruxit, Chriſtiano nomini alioqui ſatis infenſus, ad illas vſque inſanis extructionibus deductis, ita pepercit, vt publico ædificio non tantùm incluſę, nobiliſſimi

tituli,

tituli, & ſtationis Eccleſiaſticę, Ad duas domos, nomen multis ſęculis tenuerint, vt ex antiquis Vrbanis Eccleſiaſticis tabulis eſt videre. hinc etiam conijcio Diocletiani priuatas ędes eodem loci extitiſſe, cuius nominis ad conſequentes ætates illuſtrandi gratia, de eo optimè meritus Maximianus (haud abſimile vero eſt) in admirandum Thermarũ opus cum æternitate inter mortales certaturũ, maxima parte Viminalis collis occupata, eiſdem commutauit; vt vbi Diocletiani priuati hominis ſtetiſſent penetralia, Principis Thermæ viſerentur appellarenturque. accedit huic coniecturæ probabilitas, qua vt exactis S. Marcelli Papę habemus, idem Diocletianus Cyriaco Diacono ob Arthemiam filiam malo Dęmone liberatam, vt videbimus, propè eaſdem Thermas conſtitutam domum donauit. Incidit Imperium Claudij in annum Virginei partus, ex ſupputatione Baroniana, ſexageſimum nonum ſupra ducenteſimum. qua tempeſtate, vt ex actis S. Laurentij facilè intelligitur, ſtatus rerum Chriſtianarum, longa pace inualuerat, præſidente Romano throno Dionyſio, viro virtutis Apoſtolicæ, egregiam operam publicæ rei Chriſtianæ, nauante Iuſtino Presbytero. Quòd ſi Caius per hæc tempora, Romam cum Gabinio fratre ſe contulit, proculdubio potuit intereſſe ſpectator agonis fortiſſimi, illuſtriſſimę Chriſti Martyris Cyrillæ filiæ Decij Imperatoris, quæ immortali gloria gentis Illyricæ, * primitiæ generis Auguſtalis, multò feliciori fine pro Chriſti ſempiterno regno, quam Decius pater, cum Decio filio, pro caduco Romano Imperio, ſeſe deuouit; cuius admiranda virtute, Caium cum fratre, vel maiores animos in fidei conſtantia ſumpſiſſe credibile eſt, ſi tamen mili-

tiæ Chriſti nomen iam dederant, cum incertum ſit, quo tempore & quo loci Chriſtum induerint, vel fortè eiuſcemodi exemplo voluiſſe adſcribi; eosq; diſciplina Dionyſij Pontificis, Iuſtiniq; induſtria in primis profeciſſe. Dionyſio poſt ferè duodecimū Sacerdotij ſanguine fuſo, depoſiti annum, ſufficitur Felix nomine non minùs quam re, huius enim primi ex Romanis Pontificibus primatum, & in Orbe Chriſtiano ſummam authoritatem, Imperatores ethnici licet, Romano ſcripto agnouerūt. [5] Aurelianus etenim, qui poſt Claudium, & Quintillum fratres Dalmatas, Romanis ſceptris eſt admotus, Illyrici generis itidem, Princeps ab omnibus iuſti tenaciſſimus laudatus, cum Paulus Epiſcopus Antiochenus ob hæreſim depoſitus, domum Eccleſiæ adeptam reſtituere renueret, re ad Imperatorem delata, Euſebio teſte, ei adiudicari cenſuit Imperator, cui Chriſtiani Italiæ, & Vrbis Romæ Epiſcopi tribuendam præſcriberent. Triennio in Pontificatu exacto, Felix Eutychiano locū, ſacro ſuo cruore nobilem reliquit, quo Præſule Aurelianus poſt Tacitum & Florianum fratres nec annuos Principes, Probum Valeriæ gentis ſydus eximium, ſeptuageſimo nono ſecūdi Chriſtiani ſæculi anno ſucceſſorē accepit. eius fratrem Domitiū Domitijq; filios Probū, ac Metrophanem, cum agnatis ſuis Caio Gabinioq; æmulatione Chriſtianæ pietatis certaſſe, non eſt abſurdum credere, & ſub Imperio probatiſſimi Principis, ad cuius perfectam probitatem, æternitatis lauacrum tantummodò defuiſſe extra dubium eſt, quo fulgore illi Orientalem plagam, ij Occidentalem, & omnes vna vniuerſum terrarum Orbem eſſent paulò poſt illuſtraturi, ſeriò agitaſſe,

taſſe, virtus eorum eximia credere perſuadet. Sublato Probo & ſuccedēte Caro Narbonēſi Dalmata, vndecimo Illyricani generis Principe, nec multò poſt Eutychiano prædeceſſorum veſtigijs appetente cælum, Apoſtolici ſolij maieſtas, Caium excepit, inſtauratæ fælicitatis anno octuageſimo quarto ſupra ducenteſimum. Dalmatici Principis Imperium ſummo Dalmatici viri Sacerdotio à Deo illuſtratum fuiſſe, ex eo ſanior pietas exiſtimat, quòd æquitati non minùs quàm pietati cariſsimus Princeps quibus potuit Chriſtianos beneficijs eſt proſequutus. extat inter cætera beneficientiæ eius erga eoſdem argumenta, ſingulare illud, quod Theſſalonicenſi Eccleſiæ huiuſmodi indulſit reſcripto.

IMP. CARVS PRÆSIDORO PRÆF. PRÆT.

SAcroſancta Theſſalonicenſis Eccleſia apertè ſciat, propriæ tantummodo capitationis modum, beneficio noſtri numinis ſubleuandum, nec extraneorum grauamine tributorum, rempublicam Eccleſiaſtici nominis abuſione lędendam. ita ille, quem longiori vita dignum commodo Reipublicæ Chriſtianæ, non integer annus Regem agnouit. quo dum Perſas debellat è viuis abeunte, [6] Numerianus filius, præſtantiſſimus ſuorum temporum Orator & Poëta, vt aurea illi ſtatua à Senatu dicata apud Vopiſcum teſtatur, Regni initijs vix guſtatis, Apri ſoceri perfidia extinguitur; ſuccedentibus Carino fratre, quem Galliarum moderatorem, Perſas petens pater reliquerat, hæreditario iure, prouintialiumq; fauore arripiente Imperium; & Valerio Diocletiano Numerianę

necis

necis vltore, ab Exercitu Imperatore acclamato, Senatu mox approbante. vt quod nulla temporum varietas vnquam vidit, terrarum Orbis ſacram politicamq; maieſtatem, vnius anni ſpatio, intra eiuſdem gentis familiam, coiuiſſe ſit admiratus. & ſanè præclarè cum re Chriſtiana actum fuiſſet, ſummum ſacrorum Præſidem Auguſti patruelem ſortiri, niſi beneficientiſsima Cari memoria Chriſtianos ad partem Carini amplectendas impuliſſet. hoc enim in cauſa fuit, vt Diocletianus alioquin, & magni animi, & æquitatis amantiſsimus Princeps contra eiuſdem religionis profeſſores, & tanquam contra gentem legibus Romanis ab eius exordio proſcriptam, & ab optimo quoq; Romanorum Principum miris cladibus exagitatam, quòd etiā peſsimo Tyrannorum adhęrentes ſibi legitimo Principi arma intuliſſent, aliquando exarſerit; vt perſpicuum eſſe poteſt ex actis S. Sebaſtiani, quibus conſtat Carinum multos habuiſſe in amicitia quos confeſsionis Chriſtianæ titulus decorabat. pernicioſum ſæpè generis humani infortunium, ſuſpitione diffidentiæ Regum iras excitaſſe; quos enim ſemel huiuſmodi procella, vel leuiter afflauerit, nulla temporum diuturnitate, nullo officiorum obſequio ferociores dominantum animos mitigare, irreparabili innocentiæ damno, iugis ætatum omnium docet experientia. Namq; Diocletianus vbi poſt multa prælia cum Carino commiſſa, ad 7 Murgum deniq; Pannoniæ ipſo Illyrici meditulio eundem profligatum extinxit, & ſi propoſitis edictis, & lege lata, maiorum exemplo in Chriſtianos inſurrexit nequaquam, quominus tamen gentilium Sacerdotum inſectatione Chriſtiani non vexarentur, minimè inhibuit, ſed

iiſdem furentibus aliquando etiam annuit, aures nimium credulas eorum delationibus accommodando, vt idem Sebaſtianus dum ad martyrij palmam properaret prætereunti Principi obiecit. etenim cum toto eo tempore quo bellum inter Principes triennale fermè perdurauit, fideles ſumma tranquillitate Cari benignitate aucta ſunt potiti; Caio rem ſummo conatu promouente, viro magnæ prudentiæ pietatisq; eximiæ. vt acta nuper laudata teſtantur: vt non mirari nequeam eos, qui Numeriano cladem martyribus fœcundiſſimam adſcribere ſunt auſi.

Poſt Murgenſem itaq; victoriam Diocletianus æmulo ſublato, anno Imperij tertio, Chriſtiani ſecundi ſęculi ſexto ſuprà octuageſimum, Maximianum Marcum Valeriũ prænominatum, quem author Panegyrici eidem Maximino dicti, ſicuti & aliquorum martyrum acta, fratrem appellant, adoptione conſortioq; Regni magis, quam affinitate ſãguinis, tertiumdecimum ex Illyricis, in partem Imperij adſciuit, hoſtibusq; Chriſtiani nominis conniuendo, multa ſæuius in Chriſtianos actitata, vel Reipublicæ quaſſatæ in priorem ſtatum reſtituendæ intentus ignorauit, vel à Chriſtianis Carino addictis offenſus diſſimulauit omninò. quæ ſæuities ipſam religionis arcem Romanam Eccleſiam in primis inuaſit, vbi Gentilium immanitas eo improbitatis proceſſit, vt ad auertendos vitæ neceſſitate fideles à pietate, nemini quicquam, vel vendere, vel emere liceret, niſi priùs proſtantibus in foro rerum venalium Deorum ſtatuis, emptores thura incendiſſent; ad inſulas quoque, vicos, & aquas, complures aſſiſtebant ſatellites, qui neque moliendi neque aquas hau-

riendi alicui facultatem permittebant, qui priùs Idolis non libaſſet. hiſce calamitatibus adactus Caius Pontifex, conſilio ſuorum adhibito, cum ineuitabilis mali periculum euidentiſſimum eſſe cognoſceret, in eam venit ſententiam, vt acta S. Sebaſtiani habent quorum verbis quantum licuerit, vt plurimum vſuri ſumus, nimirùm vt Chromatius, qui Prætoris illuſtriſsimo clarus officio, nuper Chriſto ſe adiunxerat, omnes illos qui recenter religioni ſeſe addixerant, ne nouellæ plantæ ob vitæ neceſſaria, mortis æternæ ſubirent pericula, tanquam imbecilliores eius victu alendos in propriam domum reciperet, verùm enim verò cum ſummi in Vrbe viri ad Chriſtianos acceſsio difficulter celari poſſe videretur, Caij conſilio obtinuit ille à Principibus facultatem ſcripto expreſſam ſacri reſcripti nomine, cum aliter Vrbano Prætori minimè abeſſe liceret ab Vrbe, ad littora Campaniæ in quibus ampliſsima prædia poſsidebat, ſecedendi medelæ gratia, quo Chriſtianos omnes euitandi periculi cauſa, qui vellent ſecum abduxit. ex quibus cum inter præſtantiſsimos tunc temporis, Policarpum nempè, & Sebaſtianum exoriretur contentio, quiſnam Chromatiani ſeceſſus, & fidelium cum illo in Campaniam abeuntiũ comes eſſet iturus, vel in Vrbe penès Pontificem martyrij aſſequendi cupidine remanſurus, palmam æternitatis vtroq; ambiente, dirimitur pia contentio authoritate Caij ita illos alloquentis: Dum ambo paſsionis coronam expetitis, populum Domini ſolatio deſtitutis, vndè mihi videtur, vt tu Policarpe, vt Sacerdotij rectum tramitem tenes, & ſcientiæ Dei repletus es donis proficiſcaris ſimul ad confortandas recentes credentium mentes, & animos

du-

dubios confirmandos. quibus auditis promptiſsimum ſeſe ad imperata exequenda pius Sacerdos exhibuit. vt verò dies Dominicus affuit Caius domum Chromatij adijt, ibiq; pro tempeſtatis illius conſuetudine, publicis nimirùm nondum Eccleſijs exædificatis, oblato incruento ſacrificio, Chriſtianis adſtantibus, eiuſcemodi ſermonem habuit: Dominus noſter Ieſus Chriſtus præſcius fragilitatis humanæ duos credentium in ſe gradus conſtituit, confeſsionis ſcilicèt, & ſanguinis pro fide effuſionis, quæ martyrium appellatur, vt qui martyrij pondus ſe non poſſe ferre videretur, confeſsionis gratiam teneāt, & concedentes laudem bellaturis Chriſti militibus, & pro eius nomine pugnaturis, illorum ſolicitè curam gerant. pergant itaq; qui volunt vnà cum filijs noſtris Chromatio & Tiburtio, & mecum in hac Vrbe qui voluerint remaneant, non enim nos terrarum ſpatia diuidunt, quos Chriſti gratia nectit, neque abſentiam veſtram ſentiunt oculi noſtri, quia interioris hominis vos intuemur aſpectu. hæc & ſimilia dicente Caio Pontifice, exclamauit Tiburtius (filius hic erat Chromatij nuper cum patre factus Chriſtianus) voce magna dicens: Obſecro te Pater, & Epiſcoporum Epiſcope, ne me patiaris terga perſequentibus dare, mihi enim valdè iocundum eſt & optabile, pro Deo verò, millies ſi poſsim occidi, tantùm vt illius vitę dignitatem apprehēdam quam nullus mihi ſucceſſor eripiat, & cui nulla tempora finem imponant. tunc Sanctus Caius congaudens fidei eius, lachrymas fundebat, orabatq; vt omnes, qui cum eo remanſiſſent certaminis victores redirent, triumphum martyrij aſſequuturi. remanſerunt itaq; cum Caio Pontifice Marcellinus &

Marcus, & pater eorum vir Clariſsimus Tranquillinus, itemq; Beatus Sebaſtianus, & iuuenis corpore pulcherrimus, ſed pulchrior mente Sanctus Tiburtius, tum quoq; Nicoſtratus, à publicarum tabularum cuſtodia Protoſcriniarius appellatus, cum fratre ſuo Caſtorio, & coniuge Zoe, & Claudius etiam cum fratre ſuo Victorino, & filio Symphoriano, qui fuerat ab hydropiſis morbo liberatus. hi ſoli reliquis omnibus cum Chromatio proficiſcẽtibus, in Vrbe cum Caio Pontifice remanſerunt, qui Marcum & Marcellinum Diaconij honore ſanctificauit, Tranquillinum verò patrem eorum dixit Presbyterum, & Beatum Sebaſtianum, qui ad multorum profectum, ſub ſpecie militiæ latebat, ſacro honore priſcis temporibus, inter Eccleſiaſticos eximio, Eccleſiæ defenſorem conſtituit, cæteros verò Subdiaconos pronunciauit. At cum præ ſolertia miniſtrorum impietatis omnia ſagaciſsimè indagantium, Chriſtianis nullus locus tutus inueniretur, ad latebras fuit confugiendum; morabantur itaq; omnes apud Caſtulum quemdam, qui ex officio quodam Palatinali Zetarius Palatij dicebatur, hic cum altiſsimum eius locum vnà cum familia Chriſtũ amplexa incoleret, cumq; nulla ſuſceptæ nouæ religionis ſuſpicione laboraret, ea ſedes ei recipiendis Chriſtianis aptiſſima viſa eſt. hic ergò cum Caio Papa morabantur omnes, & die noctuq; gemitibus, fletibus, ieiunijs, & orationibus occupati, orabant Dominum, vt digni haberentur tolerantia confeſsionis eius, & in numerum Sanctorũ Martyrum admitti mererentur. aſcendebant autem ad eos occultè religioſi viri & fęminæ, quippè qui à Sanctis diuerſas ſanitatis gratias impetrarent. nam & cęcorum

oculi

oculi illuminabantur eorum precibus, & ſalus reddebatur ægrotis, & de obſeſsis corporibus, Dæmones pellebantur.

Interea dum hæc ab eis agerentur, cum Tiburtius recitata Oratione Dominica, Apoſtolicoq; Symbolo ſuper quodam, qui lapſus ab alto ædium caput membraque quaſſauerat, ſanitati eũ reſtituiſſet, Chriſtianisq; diſciplinis imbuiſſet, eum cum eiuſdẽ parentibus, perduxit ad Caiũ Pontificem dicens: Venerabilis Papa, ac Diuinæ Legis Antiſtes, ecce quos per me hodiè Chriſtus lucratus eſt, in quibus fides mea velut arbuſcula nouella, primum prorupit in fructum: tunc Sanctus Caius eos baptizauit gratias Deo referentes. hactenus ex actis S. Sebaſtiani, quæ paucis immutatis, eodem ſenſu, verbisq; quantò magis potui, ijſdem expreſſi. Cum ergo ethnici Pontifices Caij ſtudio viderent res Chriſtianorum in dies augeri, nec contra eum tanquam Diocletiano arctiſſima affinitate iunctum quicquam mouere auderent, Sebaſtiano quem poſt Caium Chriſtianorum potiſſimum præſidium eſſe cognoſcebant, euertendo, perdendoq; vires omnes intendunt, vt ergo ipſum Principibus acceptiſſimum, & ad primos militiæ gradus iampridem promotum, redderent odioſum, calumniam ſtruunt, eundem in Imperatorum & Imperij perniciem res nouas moliri; quod Diocletiano mirùm licèt; credibile tamen viſum ex eo, quòd aliquos ex Chriſtianis Carinianam factionem ſequentes hoſtes fuerat expertus. hoc enim ex ipſius Sebaſtiani mox morituri verbis ad Imperatores facilè eſt colligere, dum credulitatem, non verò crudelitatem prout quidam publicis tabulis aſſerunt, Principum accuſando, ita eos allo-

quitur:

quitur: Vos quidem peruerſis Pontificum veſtrorum perſuaſionibus imbuti, prauam de Chriſtianis opinionem fouetis, quaſi illi cladem ingentem huic veſtro Imperio inferant,& ſcelere ſuo tranquillum Reipublicæ ſtatum perturbent. ita eiuſdem acta. hinc mirùm minimè Caium Pontificem carnificinę eorum martyrum,qui eodem tempore cum Sebaſtiano ſunt coronati, fuiſſe ſubtractum, ac diutiùs indè in oculis Principũ ſuperuixiſſe. Diocletianus enim Chriſtianos eiuſmodi ſuſpicione carentes, non ſolùm liberè agere permiſit,ſed ad maximos honores euexit, Prouinciarum præfecturas commiſit, Eccleſias extrui ampliariq; ſumma benignitate permiſit. vt ex Euſebio, qui omnium aliorum Scriptorum Diocletiano fuit infenſiſſimus, Libri 8. Capite 1. Hiſtor. eſt videre. eius verba hæc ſunt: Quantum ſplendoris doctrinæ veræ pietatis in Deum rerum omnium gubernatorem mundo per Chriſtum patefacta, apud omnes homines Græcos ſimul & Barbaros antè iſtam perſecutionis tempeſtatem, quæ noſtra ingruit memoria, obtinuerit; & quam liberè inter eos prædicata fuerit, maius quiddam eſt, quàm quod nos noſtra in dicendo tenuitate, ſatis pro dignitate explicare poſſimus. cuius rei argumento eſſe poterit ſingularis Imperatorum humanitas, qua noſtros tam benignè exceperunt; quibus quidem tùm Prouinciarum præfecturas, gratuito impertierunt, tùm propter incredibilem beneuolentiam, quam ergà noſtrã religionis profeſsionem habebant, omni afflictatione & moleſtia,quam pro Dei amore homines Chriſtiani ſolent perpeti, eos penitùs liberarunt.

Quid de his attinet dicere, qui ſunt in Imperatorum

Palatio magnam dignitatem adepti, deq; ipſis Imperatoribus, qui domeſticis ſuis pro ſermone diuino propagando, & pia vitæ ratione degenda, ipſi velut inſpectantes, copiam fecerunt, liberè & ingenuè dicendi; atque adeò ſuis ipſorum vxoribus, liberis & ſeruis, quaſi palàm de mira fidei libertate, & gloriandi, exultandiq; poteſtatem permiſerunt? quos certè chariores habuerunt, & magis eximiè dilectos, quam reliquam ſeruorum turbam: vt Dorothęum illum, qui præter cęteros erga illos, & beneuolentiam ſummam oſtendit, & fidem non minorem; ac propterea præ alijs, qui magiſtratus & præfecturas in Imperio gerebant, ampliſsimum honoris gradum adeptus eſt: vt Gorgonium qui non diſsimili fama, & celebritate ennituit; vt alios non paucos, qui propter Dei verbum ſunt parem cum illis dignitatem conſequuti. Aut quid memorem qua humanitate cultu, & beneuolentia, non illa quidem vulgari, & contemnenda prouintiarum Prępfecti & Rectores, Eccleſiarum Præſides & Epiſcopos, vt manifeſto cernere licebat, complexati fuerint? aut quomodo quiſquam conuentus illos infinita hominum turba frequentatos, multitudines in ſingulis Ciuitatibus coactas, illuſtres hominum in templis concurſus, poterit Oratione explicare? vndè cum in antiquis illis ædificijs non ſatis loci haberent, ampliores Eccleſias in vniuerſis Vrbibus fundamentis earum ad maiorem laxitatem dilatatis, erexerunt. & quamdiù diuina & cęleſtis Dei manus populum ſuum, vtpotè auxilium eius promerentem obtexit, ſuoq; muniuit præſidio, tamdiù neque vlla hominum inuidia, quominùs iſtæ res vnà cum tempore in dies maiores progreſsiones facerent, incremento & ma

gnitudine augeſcerent, omninò potuit obſiſtere; neque veſanus ille & perditus Dæmon vel ſuo ipſius conatu eos in inuidiam rapere, vel hominum inſidijs, vlla ex parte impedire. hæc Euſebius teſtis (vt aiunt) oculatus. quibus conuenientia, ſed multò maiora ad declarãdam Diocletiani erga Chriſtianos aliquando manſuetudinem, & beneuolentiam exequitur Nicephorus Calixtus Capite Secũdo Libri Septimi Eccleſiaſticæ ſuæ Hiſtoriæ. Huius humanitatis Diocletianæ in Chriſtianos, crediderim poſt mortem Sebaſtiani authorem Caium ipſum extitiſſe, qui conſobrini animum alioquì omnibus maximo Principe dotibus dignis ſpectatiſsimum, libertate quam ſibi arctiſſimæ affinitatis vinculũ permittebat, facilè potuit æquũ Chriſtianis effeciſſe, purgatis ijſce calumnijs quibus impia gẽtiliciæ ſuperſtitionis Antiſtitum officia puritatem ſacroſanctæ legis turbare perdereq; conabantur; Serenam quoque Auguſtam marito ſciente nec contradicente, profeſsionis Chriſtiana fęminam Caij diligentiæ ac pietatis ſociam apud Diocletianum ſuæ religionis hominibus profuiſſe credibile eſt. etenim ab obitu Sebaſtiani, qui contigit anno Domini 288. vſque ad vltimum annũ ſedis vitæq; Caij Pontificis, integro octo annorum ſpatio, exceptis Valeriæ gentis confeſſoribus, vix mirùm dictu, tres martyres, eoſq; ſimul & vna die Tharſi in Cilicia ſub Maximo Pręſide cruciatos, apud Annales Eccleſiaſticos eſt inuenire. minimè tamen dubitarim maiorẽ partem eorũ, quę ab Euſebio & Nicephoro referũtur à Diocletiano Chriſtianis indulta, etiã aucta poſt Caij mortem, ab eo tẽpore præſertim, quo vt dicturi ſumus, Arthemia eius filia, per Cyriacum Diaconũ dæmoninis vexatione

libe-

liberata, mentis & corporis ſanitatem eſt aſſequuta. Hac temporum tranquillitate benè vſus Caius, inclytos Eccleſiaſticorum ſacrorum graduum ordines, ſumma pietate ab Eccleſia receptos, & perpetuò ab eo tempore ſeruatos, diſcreuit atque digeſſit; vt videlicet quemadmodum ait Anaſtaſius, ſi quis Epiſcopus fieri mereretur, eſſet prius Oſtiarius, ſucceſſiuè Lector, Exorciſta, Acolitus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & exindè Epiſcopus. cuius diſpoſitionis idem Caius in ea Epiſtola quam vltimo ſui Præſulatus anno, de Diuinitate, & Humanitate Chriſti, ad [8] Felicem dedit Epiſcopum, extrema parte meminit. ſic itaq; rebus in Vrbe componendis intentus, in qua numerum Chriſtianorum magnis acceſſionibus adaugeri cernebat, dum ipſe grauioribus rebus addictus, eorum vt res poſcebat neceſſitatibus proſpicere minimè valeret, Diaconis ad quos ab ipſo Eccleſiæ exordio, pauperum pertinebat procuratio, regiones Vrbis diuiſit, Anaſtaſio teſte. Ab Vrbanis porrò rebus ad remotiores Orbis partes pietati propagandæ, proprio ſupremi Paſtoris munere, animum adijciens, Biſontinis Maximū teſte Iacobo Chiſleto deſtinat Epiſcopum. in Sardiniam Inſulam Prothum Presbyterum & Ianuarium Diaconū delegauit, vt Eccleſiaſticæ tabulæ teſtantur. eius partes intereà pro virili Gabinius frater indefeſſa ſubleuabat diligentia; qui defuncta coniuge ex qua Suſannam filiam ſuſceperat, ſacris initiatus, Presbyterali dignitate in Vrbe ſatis erat conſpicuus, cum enim egregia eruditione præſtaret, vt habent acta Suſannæ, tanquam verus Eccleſiæ Senator, multa contra Gentilium impietatem ſcripſit, ac pro religione Chriſtiana præclaram defenſio-

nem publicauit, quam dolendum ſanè ad poſteritatis manus peruenire non potuiſſe; cum [9] Claudius & Maximus, quos acta S. Suſannæ modo Fratres Caij & Gabinij, modo germanos & affines, tùm Caij tùm Diocletiani appellant, veritas Maruli notis, authoritateq; Martyrologij Bedæ, & aliorum antiquiorum teſtata, fratres Gabinij Caijq; prodit, in Comitatu Imperatorum gentiliciæ ſuperſtitioni addicti degerent; quos ſpectata ſimul militari virtute, & ſuorum in altum gloriæ prouehendorum ſtudioſus Imperator Tribunos vtrumq; conſtituerat, Maximum præterea ad Magiſtratum Palatinalem, Comitis rei priuatæ, cuius fidei concredebantur ea, quæ tanquam ad priuatas Principis rationes pertinerent, munus fidiſſimis quibusq; committi ſolitum, euexerat. Interim Claudius Aureliæ Valeriæ ſtirpis propagandæ cupidus, quòd Diocletianum Principem maſcula prole cerneret orbatum, Pontificem Caium perpetuò cælibatui addictum, Gabinium poſt coniugis fatum, Sacerdotio inſignem, Maximum verò Palatinalibus militaribusq; ſtudijs penitùs occupatum, poſteritate virili deſtitutos, ducta Præpedigna coniuge, facilè ex ſua gente Illyrica, præclaram prolem, Cuthiam & Alexandrum filios ſuſceperat. Dum Valerij Pontificij in hunc modum ſeſe habent, Imperator ex Serena Auguſta, quam Illyricam fuiſſe, præter Principis ingenium omninò ſuis deditum, vel ex eo licet conijcere, quod nullus Scriptorum Romanorum vnquam illius meminerit, tabulis Eccleſiaſticis exceptis, duas filias, Valeriam adhuc priuatus, & Arthemiam ad Regnum euectus, genuerat, nulla virili prole ſuſcepta. hunc non minùs de poſteritate, quam de bono ſucceſſore

ſibi collegæq; ſubrogando ſolicitus, anno ſui Imperij nono, nonageſimo ſecundo ſuprà duceteſimum à Chriſto nato, ipſis Kalendis Martijs, Maximianum Galerium, ſicuti Maximianus Herculius collega, Conſtantiũ Chlorum [10] Illyricos, priores vxores repudiare coactos, ex quibus hic iam Conſtantinum, ille verò Seuerum & Maximinum, habuerant, iuncta Valeria Diocletiani filia Galerio, Theodora verò Herculij priuigna Conſtantio, generos adſcitos, filios, & in Imperio ſucceſſores adoptarunt, cum prius vniuerſum terrarum Orbem pacaſſent; vt ex Panegyrico Maximiano dicto ijs verbis habetur.

O Kalendæ Martiæ, ſicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum: quãta enim inuictiſſimi Principes, & vobis eſt, & Reipublicæ propagatio, Orbis veſtri participando tutelam. cuius licet omni hoſte perdomito certa ſecuritas, nimios tamen in diuerſa diſcurſus, vel reuiſenda poſcebat; Partho quidem vltrà Tygrim redacto, Dacia reſtituta, porrectis vſque ad Danubij caput Germaniæ Rhetiæq; limitibus, deſtinata Bataui æ Britanniæq; vindicta, gubernacula maiora quærebat, aucta atque augenda Reſpublica. & qui Romanę potentiæ, terminos virtute protulerant, Imperium filio pietate debebant. hæc ille. verùm enimuero ſicuti Conſtãtius numeroſam ſex filiorum prolem ex Theodora tulit, ita Galerius ſterilem penitus Valeriam, tertio coniugij anno, morte ſublatam ammiſit. cuius amore Diocletianus pater, vt defunctæ memoriam conſecraret æternitati, Pannoniæ partem. teſte Ammiano, eius nomine inſtitui, cognominariq; voluit; illam nimirùm partem, quæ hodiè Varaſdienſi Comitatu Drauũ inter &

Sauum fluuios, nobilis Slauonici Regni portio, diues gleba fortiq; colono cenſetur; ſed præterea eiuſdem Valeriæ nomine nuncupaſſe Ciuitatem ſitam ad ripam Danubij ex Ennodio tradit Baronius; quam fortè eo loci fuiſſe coniectari licet, vbi nunc primaria Vngarici Regni Ciuitas Strigonienſis extare videtur, cum ſuperioribus annis, quædam Epygrammata Valeriæ nomine inſignita, inibi ferantur effoſſa. Cum itaque morte Valerię Diocletianus videret reſolutum affinitatis vinculum cum Galerio, omnem diligentiam adhibuit, vt eundem iterato vinculo, ſibi Reipublicæq; vinctum retineret. Suſannam igitur Gabinij conſobrini filiam, virtutibus omnibus à patre inſtructam, in ſua cognatione vnicam, cum Arthemia eius filia admodum tenerę eſſet ætatis, fędere nuptiarum ipſi iungere ſtatuit; at dum terreno Regi illam copulare ſatagit, aliud omninò agens, immortali Cęli Regi æterno fędere ſponſam coniunxit.

Extant acta Suſannæ quatuor exemplaribus aliquantulum inter ſe diſcrepantibus conſignata, quorum authoritate, ſed ijs facem præferentibus quæ à Laurentio Surio publicam in lucem data ſunt, verbis ipſis plerumq; retentis, nuptialem Virginis inuictæ purpuram, & immortalitatis ſertum contexemus. Diocletianus igitur iuncturus Suſannam Galerio, conſobrinum ſuum Claudium, virginis patruum accerſit. eique dat negotium Gabinij adeundi, ſuæq; voluntatis eidem circà filiam eius aperiendæ. quod cum ipſe Gabinio ſignificaſſet, iſque videretur quodammodo tale connubium abnuere, eo quòd filiam ſuam tanquam Chriſtianam, Imperatorio thalamo, nequaquam parem cenſeret; Claudius è contra condignum

eſſe

eſſe contenderet, vt ad nutum Diocletiani patrui, Virgo Regem ſortiretur maritum, iuſtum eſſe inquiens, vt à firma radice nata virgulta non ſeparentur; Gabinius acceptis inducijs mentis puellæ explorandæ prætextu, eandem ad Caium Pontificem adduxit, quem cum certiorem feciſſet omnium, quibus eum Claudius nomine Imperatoris adierat, Suſannæ coram eodem voluntatem Principis aperuit, non abſque lachrymis; cuius verba Virgo miro mentis ardore rationumq; grauitate ita reiecit, vt deteſtatis nuptijs cum Dæmonum cultore expetitis, nihil antiquius eſſe ſibi addiderit, quam deuotam Chriſtianæ caſtitati vitam, & pudicitiam, Chriſto immortali ſponſo illibatam ſeruare; multisq; & Euangelicis, & Apoſtoli prolatis authoritatibus, ita diſertè propoſitum ſuum, magno mortis contemptu, eis explicauit, vt æquè à patre, ac patruo ad ijſdem veſtigijs inſiſtẽdum, quibus iam conſtiterat, nullo metu Principum minitantium, ingenti commendatione conſtantiſſimi illius animi confirmaretur. Triduo poſt redijt Claudius ad explorandum quid cum Suſanna Gabinius egiſſet, eũdemq; cum Caio inuentum, more patrio amplexatus eſt, & oſculatus, qui cum Suſannam aduocaſſent, vt ab ipſamet mentis eius deliberationem intelligeret, eandem quoque amplecti & oſculari voluit, quem illa reijciens: non inquit ob aliud recuſo oſculum, quam quòd os tuum ſacrificijs Idolorum pollutum eſt. ad quam ille: ecquid verò faciam vt hac immũditia purgetur os meum? cui Virgo cum baptiſmi & pœnitentiæ propoſuiſſet remedium, à Caio Pontifice de rebus Chriſtianæ religionis expetiuit erudiri, & ſacro fonte lauari; Suſanna hoc idem ad Caij

pedes

pedes prouoluta ſummis precibus expoſcente: hinc Pontifex poſtquam diſertis verbis illum inſtruxiſſet, capacemq; veræ pietatis effeciſſet, lactis & mellis ſacra medicina, pro eorum temporum conſuetudine refectum inter Cathecumenosq; adſcitum, domum ſuam remiſit; qui ſtatim vxori ſuæ Præpedignæ cuncta quæ ſibi contigerant, & quemadmodum precibus puellæ neptis ſuæ ad gratiam Domini acceſſiſſet, enarrauit. ijs auditis Præpedigna obſtupuit, & vt ea quæ diù antè de fide Chriſtiana capeſſenda cogitauerat, ſed terrore viri Chriſtianos inſequentis deſtiterat, repente ad Caium Pontificem ſe contulit, ad cuius pedes cum ſe ſubmiſiſſet, eoſdemq; tenens, & exoſculans, cum lachrymis ſalutem ſuam, & filiorum à Pontifice flagitabat ad cuius voces Suſanna è cubiculo prodiens, peramanter illam eſt amplexata. nocte ſequenti adeſt Claudius cum duobus filijs Alexandro & Cuthia, domumq; Gabinij ingreditur, proiectusq; ad pedes ipſius petijt maximis precibus, ſibi filijsq; baptiſmi gratiam impertiri; quos Gabinius præmiſſis quæ in huiuſmodi actu ritu Eccleſiaſtico fieri conſueuerunt, Cathecumenos cum matre effecit, mox vbi de fide Chriſtiana ſufficienter inſtruxit, ſacro baptiſmate Claudium expiauit; Caius verò tanquam Pontifex ſacro Chriſmate illiniuit, vxoremq; eius Præpedignam ac filios, ſacri fontis lauacro abluit, quos Gabinius ſuſcepit è Baptiſmo. poſt hæc idem Pontifex in eadem domo pro illis ſacrificium obtulit, & conſecrauit corpus & ſanguinem Agni immaculati, & lac & mel & fontem, participauitq; cum omnibus myſterium Dei, iuxta illorum temporum conſuetudinem. Claudius ſtatim vt Chriſtianus eſt effectus,

facul-

facultates ſuas pauperibus erogare cępit, ijs præſertim, qui vel ſecretioribus locis occultabantur, vel pro fide Chriſtiana vinculis adſtricti tenebantur; quos non ſolùm pecunijs diſtributis, ſed veſtimentis exhibitis confouebat, abijciensq; ſe ad eorum pedes, ſupplex ab eis petebat, Deum quem Chriſtianos perſequendo offendiſſet, ſibi propitium efficerent; nocturnis horis cuſtodias publicas adeundo. poſt menſem & dies ſexdecim ab eo tempore quo Rex connubium cum Suſanna ſtabiliendum illi demandarat, tranſactos; Diocletianus cum illum nulla reſponſa referentem, perquirere feciſſet, teneriq; morbo accepiſſet, fratrem eius Maximum, rei priuatæ Comitem ad illum inuiſendum, & ab eodem, quid de connubio commiſſo egiſſet, inquirendum deſtinat. is vbi venit ad Claudium, eum cilicio indutum, & orantem inuenit; quo ſpectaculo perteritus, cauſam tantæ nouitatis ab eo inquirit, cui ille, ſe eorum peccatorum, quos Chriſtianos inſequendo contraxerat, pęnitentiam eo ſtatu & corporis habitu agere reſpondit. ſed cum is quid de negotio à Principe ſuper neptis Suſannæ nuptijs commiſſo egiſſet interrogaret: ego ait Claudius neptem meam adiui, nomineq; Imperatoris ad amplectendas propoſitas nuptias, hortatus ſum, verùm cùm eam non minori prudentia quam corporis pulchritudine conſpicuam, Deo æterno Virginem dicatam inueniſſem, ipſius opera Chriſtianam religionem ſuſcepi, & vt ſcias Deum omnipotentem omnium ſalutem expetere, nocte inſequenti domum fratris noſtri, & patris Gabinij iter intendamus, ibi æternitatis ſplendorem hauſturi. ad quam cum ſtatuto tempore ſeſe contuliſſent, Gabinius vbi eos

pro foribus adſtare accepit, occurrens eis, in domum introduxit, mox Chriſtiano more preces eiuſmodi effudit: Oremus: illisq; humo proſtratis ait: Domine Deus, qui diſperſa congregas,& congregata reſpicis,reſpice in opera manuum tuarum, & illumina omnes in te credentes, quia tu es lumen verùm, in ſęcula ſęculorum. Amen. reſponderunt omnes; ſurgentesq; de terra mutuo ſe complectuntur & oſculantur. Claudius verò cum gaudio oſculabatur pedes Gabinij, quod cernens Maximus admirabatur, orabatq; vt Suſanna in ipſius conſpectum veniret, qua per Gabinium aduocata, & illa more Chriſtiano, à patre tanquam à Sacerdote benedici depoſcente,ſic ille orauit: Pax nobis donetur à Domino Ieſu Chriſto, qui viuit & regnat cum Deo patre omnipotente, in ſęcula ſęculorum, reſpondentibus ijs qui aderant. Amen. intereà Maximus admiratus in Suſanna conſtantiam humilitatis & verecundiæ, apprehenſas manus eius oſculabatur, illa renuente. ijs Caio nunciatis qui in proxima ſuæ domus Eccleſia morabatur, anxius ne ſibi palma martyrij præriperetur,eo quòd Maximum minùs amico animo,tãquam ethnicum ad Gabinij domum acceſſiſſe ſuſpicaretur,eo ſtatim conuolauit; quo adueniente, omnes qui erant intrà ædem Gabinij, venerabundi ſeſe in terram proſtrauere. quibus ille: In nomine Domini animo conſtantes eſtote, tùm precationem addidit. Oremus, Domine Deus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui omnibus ad ſalutem & vitam æternam miſiſti Dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ,vt nos è mundi tenebris erueres,da nobis ſeruis tuis conſtantiam fidei,quia tu regnas in ſęcula ſęculorum. reſponderunt omnes. Amen.

Caius indè ſedens ad congregatos ſedentes, Suſanna ſola ſtante, & orante ſermonem habuit. quo ad finem perducto, admiſſo ad oſculum pedum Maximo, plura cum eo de cauſa ſui aduentus egit, Maximoq; de Suſanna Galerio iungenda ex Imperatoris voto vrgenti, Pontifex Virginis inſtitutum cum patefeciſſet, eiq; excellentiam Chriſtianæ virtutis, ſalutisq; ſuæ pondus expoſuiſſet vberius, ſimulq; oſtendiſſet, quantas diuitias ipſe cum fratre ſalutis æternæ deſiderio deſeruiſſet, eum ad capeſſendam Chriſti fidem, paterna affabilitate pellexit. verùm antequam ſalutari fonte eundem expiaret, neceſſarijs monitis ſatis inſtructum, indicto ei vt Cathecumeno, ieiunio, ad propriam domum remiſit. ſed ſcintilla diuini amoris breui eam cupiditatis flammam in Maximi corde excitauit, vt ne momento temporis ſeſe potuerit continere, quin iterum ad Chriſti Sacerdotes Caium & Gabinium petendi baptiſmatis gratia properaret. quorum conſilio eouſque paſſus eſt ſibi ſalutis portum occludi, donec omnia ſua pauperibus erogaret. poſt quintum itaque diem maxima facultatum parte inter egentes diſtributa, magnis precibus & obteſtationibus Caij pedibus aduolutus, calore fidei exęſtuans, exoptatam baptiſmi gratiam impetrauit. ergo priùs à Pontifice de ijs omnibus quæ perquirere conſueuerat à proxime abluendis, Chriſtiana pietate interrogatus, mox à Gabinio alijs inſtructus, manu Caij lauacro cęleſti, & ſacra vnctione, numero fideliũ eſt aggregatus, eodem Pontifice ſacroſancta myſteria libante. Ab eo die Valerij fratres ſimul hoſpitio iuncti, laudibus diuinis lætos dies tranſigebant, cum interea Maximus, vtpotè diuitijs ingentibus affluens, ſingulis

noctibus, amico cuidam nomine Thraſoni, iampridem à Caio ad Chriſti gregem traducto, reliquias ſuarum facultatum, indigentibus largiendas cõmunicaret; Thraſone rem ſumma cura pietateq; perficiente, quippè qui præter rerum ac litterarum peritiam, nulli fermè gentilium pro Chriſtiano habitus, liberius iniunctum munus exequebatur, carceres quoſcunque, cuſtodiasq; quibus Chriſtiani concludebantur inuiſens.

Intereà dum Diocletianus poſt Claudium, fratremq; quoq; eius Maximum pro eodem connubij negotio ſuffectum, viginti dierum ſpatio minimè adeſſe animaduerteret; Arſitius quidam qui in munere Comitis rei priuatæ, Maximo adiutor extiterat, Imperatorem adiens, defert Comitem idcircò à Palatio tamdiù abeſſe, nec vllum reſponſum de concredita re ad eundem referrè, quod tàm ipſe, quàm Claudius frater cum vxore Præpedigna, filijsq; Alexandro & Cuthia, opera Caij atque Gabinij Chriſtianam religionem profiterentur, bonis omnibus quæ poſſediſſent in egenos effuſis. quo nuntio, tanquam inexpectato penitùs Imperator conſternatus, rem ſilentio texit. mox omnia Serenæ Auguſtæ vxori aperuit, dolens in primis, quod vterque frater commiſſi muneris officium exequi neglexiſſent. illa verò cum iampridem Chriſtum coleret, nihilominùs grates agens Deo, reſpondit Imperatori: hoc tantùm conſilij ſe poſſe ſubminiſtrare, vt etiam ille diuinæ voluntati animum accommodaret. ſed Imperator contempto coniugis conſilio, vocat ad ſe Iulium quemdam, ferum & immanem hominem, rem cum illo communicat, iniuriam ſibi illatam cõqueſtus, quod quibus, vt ſibi cariſſimis, conciliandarum

nuptiarum adoptiui filij curam demandaſſet, ij contemptis eius præceptis, nil vnquam retulerint, ſed inſuper auſi ſint ad Chriſtianas partes tranſire. tunc Iulius non minùs Imperatoris irati animo gratificaturus, quam odium in Chriſtianos effuſurus, cenſuit omnes qui Principum mandata iniuſta licet, nedùm iuſtitiæ & æquitatis plena, cuiuſmodi fuiſſent illa, quæ ab eo fuerant iniuncta, contempſiſſent, omninò puniendos eſſe, nec eorum ſupplicium vllatenus vltrà differendum. iubet igitur Diocletianus vt Iulius mittat milites qui omnes comprehendant, ſolo Caio Pontifice excepto. exequitur ille iuſſa, comprehenſiſq; omnibus, Claudium cum vxore Præpedigna & filijs Alexandro Cuthiaq; itemq; Maximum in exilium iuſſit deportari, & flammis concrematos, cineres apud Oſtia Tiberina in fluenta iactari, duodecimo die Kalendarum Martij, anno quinto ſuprà nonageſimum, poſt alterum Chriſtianæ fęlicitatis ſęculum; Suſanna interim & Gabinio cuſtodiæ mancipatis. Vbi verò quinque ſuprà quinquaginta dies ambo fuiſſent detenti, agit Diocletianus cum Serena Auguſta, vt Suſannam ad ſe perductam, eiusq; mente explorata, ad ſua vota & ad nuptias cum Galerio ineundas flecteret; ductaq; itaque à militibus ad Palatium Suſanna, eam ad eius pedes Auguſta proſtrata ſtatim venerata eſt, eiuſcemodi humilitatis officia Virgine rependente Reginæ, multis vltrò citròq; pietatis obſequijs inter eaſdem intercedentibus; dumque per multos dies degeret in Palatio Suſanna penès Auguſtam, nullum temporis momentum, ab orationibus, & diuinis laudibus vacuum intermiſit, ſumma Reginæ iucunditate lætitiaque. ſed Dio-

cletianus moræ longioris impatiens, mittit ad Serenam familiarem quendam ſuum Curtium, efflagitans vt quibuſcunque modis poſſet, Suſannæ connubium Galerij perſuaderet; verùm cum illa ſe nihil poſſe cum Deo deuota Virgine proficere iuxta ſuum votum reſpondiſſet, multo furore ſuccenſus Princeps, mandat Galerio, vt Suſanna Palatinis ædibus extruſa, & in Gabinij patris domum reducta, vel vi illata, illius abuteretur pudicitia, ſic denique dehoneſtatam ibi relinqueret, quod dum exequitur, digredienti Virgini, Auguſta Diuinæ prouidentiæ tutelam eſt deprecata eandem, quæ priſcæ quondam Suſannæ innocentiam protexit & illuſtrauit. nocte conſequenti Galerius Maximianus temeraturus virginis integritatem, iuxta Principis præceptum, irrumpit in cubiculum, in quo Suſanna conſuetis precibus intenta Deo vacabat; ſed ecce inter ſplendidiſſimos lucis radios, cernit Angelum è cęlo lapſum, cuſtodem eius capiti excubantem. quare ingenti timore perterritus, ne attingere quidem illam auſus derelinquendo, citato curſu, pedem illius domo efferens, ad Palatium fuga ſeſe recepit, & quod ſibi contigerat enarrauit Auguſto; qui factum magicis præſtigijs tribuens, aduocat Curtium, eumq; ad Gabinij domum tranſmittit, imperat Virginem occultè ſubijciat quęſtioni, & in contumacem ſeù reluctantem animaduertat; paret ille, adit domum, virginem aggreditur. veruntamen inſperato incertoq; timore perterritus, nec ibi diutiùs morari auſus, ab incepto deſiſtens, rem defert ad Principem, qui ſucceſſibus eiuſcemodi turbatus, Reginam adit, cum qua collatis multis, de religione Chriſtiana, deque Chriſti aduentu,

inania hæc omnia eſſe contendens, Chriſtianamq; religionem ſuperſtitionis arguens, cum nihilominùs validis Auguſtæ rationibus reſiſtere non poſſet, non ſine pudore deuictus eſt. quare mutato ſermone, quippè qui diſertiſſimis rationibus à Chriſtiana Heroina allatis, omninò ſe cernebat imparem, cępit conqueri, quòd tanti illa non fuiſſet, vt Suſannam ad nuptias cum Galerio contrahendas adigere valuiſſet. cui illa intrepida mente reſpondit: Elegit ſiquidem Suſanna quod meliùs eſt, cuius rei idem filius tuus adoptiuus teſtis habetur, qui cęleſti fulgore eam ambiri, atque Angelica tutela cuſtodiri non denegauit. itaque cum Imperator ſe fruſtrà tempus terere cum Auguſta videret, omninòq; ſibi perſuaderet, Suſannam magicis artibus dementatam à coniugio Galerij abhorrere, dat negotium Macedonio, ad eius domum ſe conferat, omnimodèq; vel vi illata, & tormentorum, ac ipſius mortis interminatione, à cultu Chriſtiano abſtractam, occultè tamen, ne manſuetudo inquit noſtra laboret inuidia, ad ſacrificia Dijs offerenda adigat. peragit mandata Principis Macedonius, Gabinij domum ingreditur, Virginem conuenit, admouet tripodem, iubet vt thura Iouis ſimulacro ibi expoſito offerat; illa genibus flexis eiuſcemodi preces effundit: Domine non videant oculi mei Dæmonum thecas, ſed conſolare ancillam tuam: mox Iouis ſtatua ab omnium oculis euanuit. quod vbi vidit Macedonius, amore auri quo ſimulacrum conſtabat, incuſat Virginē furti. at dum illa omni modeſtia fatetur ingenuè iuſſu Dei per Angelum illud ablatum fuiſſe, ne eius intuitu oculi ſui polluerentur; quidam è famulitio Macedonij, nuntiat Iouem

au-

aureum in Platea antè Palatium Saluſtij iacere. tùm Macedonius impia gentilium perſuaſione magicis artibus factum adſcribens, iraque excandeſcens, manibus ſuis expoliatam Virginem, fuſtibus cędit, diuinas laudes ingeminantem; vrgenteq; magis ac magis illo vt Idolis ſacrificaret, illaq; ſemper conſtantius, & alacrius renuente; & poſt diuturnam pugnam, re infecta, Macedonius Imperatori renunciat caſum ſimulacri Iouis ſublati, & confracti in Platea. Diocletianus igitur mandat, vt intrà eiuſdem domus parietes illā gladio percuteret, cuius ictu ad cęleſtis Sponſi euolauit amplexus, tertio Iduum menſis Auguſti. atque ita laureæ virginitatis, æternam martyrij coronam adiecit. quod vbi comperit Auguſta Serena gaudens, noctu ad ædes pretioſo Virginis cruore ſacratas aduenit, eiuſq; ſacrum corpus proprijs manibus curauit, ſanguinemq; ibi effuſum, ſuo velamine exterſit, repoſitoq; in arca argētea intrà penetralia Palatij, magna pietate adſeruando, diù noctuq; furtiuis precibus deinceps inibi perorauit. corpus porrò S. Suſannæ ipſa ſuis manibus, aromatibus delibutum, & linteis inuolutum, in crypta ad Sanctum Alexandrum, in arenario depoſuit. Pontifex verò Caius ab eo die, quo Suſanna percuſſa eſt, eandem domum, tanquam Deo verò ſacram habuit, & pro eius commemoratione iugiter ſacrificium obtulit incruentum.

Hactenùs ex actis S. Suſannæ, verbis alicubi immutatis, ſenſu ſemper eodem, ſex palmas Valerias æternum virētibus ramis in cęlum illatas expreſſimus, Claudium, Maximum, Præpedignam cum filijs Alexandro, & Cuthia, Suſannamq; nobiles quidem illas, & præter Scri-

pro-

ptorum induſtriam, purpureo ſanguinis effuſi paludamento per quam illuſtres, ſed eiuſcemodi quæ quadrigæ mox ſubſequuturę, Valerij potiùs triumphi laureati præcurſores, & triumphalis apparatus ornamenta, quam ipſi triumphantes habendi videantur, cum poſthac ſpectandus ſit nobis ipſe triumphalis apex, ijs prærogatiuis, quibus præmiſſa cohors felix inceſſit inferior nequaquam, ſi Scriptorum non deſideraretur diligentia, ſed prætereà Regia, Sacerdotali, Pontificiaq; ſumma maieſtate ſublimis, & quod ad eximium ſolidæ eminentiæ columen accedit, Dux & author immortalis gloriæ, nobilitatiſq; Valeriæ nunquam interituræ. ij ſunt Serena Auguſta, cum Arthemia filia, Caiuſq; ac Gabinius, quorum poſtremus tanquam Auguſtalis quadrigæ frons, adeſt nobis intuendus. eo ordine quo reliquos tres maturatæ fęlicitatis auſpicijs anteceſſit. Hic cura Caij fratris natu maioris, piè æquè atque liberaliter educatus, adulta ætate duxit vxorem, huius vt reliquus vitæ curſus, ità nomen etiam ignoratur, haud tamen abſimile verò creditur, eam & Illyricanæ ſobolis, & Chriſtianæ fuiſſe religionis. hac occaſione facilè mihi perſuadeo Gabinium propria ſibi domo conſtituta, à Caio cęlibem ſacramq; vitam profitente, domeſticæ curæ cauſa seceſſiſſe. ex vxore ei Suſannam tantummodo natam exploratum habemus. cui diutiùs nequaquam matrē ſuperuixiſſe certum eſt, Gabinium enim vxorio vinculo ſolutum, circà ea tempora, quibus Caius ad Pontificatum eſt aſſumptus, Presbyterali ordine initiatum fuiſſe, Scriptores teſtantur. quo vitæ ſtatu arrepto egregiam operam Eccleſiæ Dei, fratriq; Pontifici, ſacer Senator nauauit. nam cum litteris & rara

cru-

eruditione excelleret, amęnitatem ingenij præclaris exercuit laboribus; defenſionum in primis & Apologiarum libros pro Chriſtiana religione, vt diximus euulgauit. fratris Pontificis indiuiduus comes, & laborum ſocius extitit aſſiduus. donec Claudij Maximiq; germanorum, necnon Suſannæ filiæ cauſa, iuſſu Diocletiani pęnali carceris horrore circumdatus fuit. in quo vt Romanum habet Martyrologium, diù in cuſtodia afflictus, pretioſa morte, cæli gaudia comparauit; vndecimo Kalendas Martij anniuerſariæ ipſius memoriæ dicato. poſt mortem filiæ menſe ſexto, die octauo. Petrus de Natalibus à Caio fratre ſepultum fuiſſe, eſt author. plura de tantò viro ex antiquitatis pelago expiſcari non licuit. quantumuis tamen ſilentibus Scriptoribus, auget meritò ſublimis Eccleſiæ Senatoris pluribus alijs titulis præclarum nomen, magnumq; reddit, non minùs ſcriptis publicis tuendæ, quam proprio ſanguine protegendæ religionis Chriſtianæ ſtudium & labor, quo primus ille ex Apoſtolico Romano Clero, zelo item & conſtantia Apoſtolica, bello nefariæ inanium deorum ſuperſtitioni indicto, ſtylum eruditionis, contra impietatem contorſit; quod olim ſub Antonino Principe Iuſtinus Philoſophus, & ſub Hadriano Ariſtides Athenienſium Epiſcopus, teſte Hieronymo fuerant auſi. moxq; imitatione Gabinij, Arnobius Afer, & Minutius Felix alijq; præſtitere.

Progreſſu temporis tàm Gabinij, quàm Suſannæ corpus in eorundem domum per Caium Pontificem ſtatim à morte Virginis in Eccleſiam commutatam, tranſlatum fuiſſe, conſtanti Scriptorum teſtimonio conſtat. ex quibus

bus Pompeius Vgonius, qui antè aliquot annos, librum de ſacris Vrbanis Stationibus edidit, antequam ea Eccleſia pietate verè Senatoria Hieronymi Cardinalis Ruſticucij regij ſplendoris ornamento decoraretur, eiuſmodi inſcriptionem, in Apſide ipſius extitiſſe teſtatur.

OLIM PRESBYTERI GABINI FILIA FELIX HIC SVSANNA IACET IN PACE PATRI SOCIATA

Hæc Eccleſia diuerſis pridem nominibus eſt appellata, nimirùm ad duas domos, item Sanctorum Gabinij & Suſannæ, & demùm S. Suſannæ ſolius. diuerſitatis cauſa fuit, eo quòd Gabinij domus proxima fuit domui Sancti Caij, quæ itidem vt ex actis retulimus, ab eodem Pontifice diuino cultui dicata fuit; hęc enim ibi leguntur: Caij Papæ domus Beati Gabinij domui iuncta eſt, atque ex illo tempore Chriſtianorum ſtatio deputata eſt in duabus domibus, vſque in hodiernum diem. ita ibi. vbi etiam deſcribitur ſitus loci duarũ domuum, iuxta vicum Mamuri ad Palatium Saluſtij, vt vidimus. nec ſolùm ſtatio ibidem decreta, ſed vtraque Eccleſia in titulum Vrbis erecta fuit. hinc in antiquiſſimis monumentis, quæ ſeruantur in Archiuo Sanctæ Mariæ Tranſtyberim, teſte Alphonſo Ciaccone, ſub Gelaſio Primo Papa, anno Domini nonageſimo quarto ſuprà quadrigenteſimum, ſubſcriptus inuenitur: Aſellus Presbyter Cardinalis Sanctorum Gabinij & Suſannæ. Agatho item Presbyter tituli Sanctę Suſannæ, ſicuti & Benedictus Presbyter tituli Sancti Caij. Seuerus item Presbyter tituli Sancti Caij. Ab huius Eccleſiæ titulo ad Pontificatum fuiſſe euectum

Leonem Tertium Pontificem,conſtat ex Anaſtaſio,eundemq; Pontificem,collabentem dictam reſtituiſſe Eccleſiam;quod multis poſt annis Sixtus Quartus, & demùm omnium prædeceſſorum munificentiam longè ſupergreſſus, Hieronymus Ruſticucius, ætate noſtra, effecerunt. at ſicuti Gabinij domum poſt Leonem, Sixtumq; Pontifices, Ruſticucij Cardinalis pietate magno Vrbis ornamento ſtare videmus, ita Apoſtolico zelo Vrbani Octaui, bono humani generis nato Caij ſacros penates iniuria temporum exciſos & omnibus ferè ignotos in antiquum ſplendorem cernimus aſſurgentes.

Eccleſiaſtico Senatori Gabinio, proximè accedit, Summi Sacerdotis Caij Pontificis maieſtas, iam tertium ſuprà decimum annum in ſupremo Chriſtianæ religionis Magiſtratu exigentis, & ad immarceſcibilem æternitatis coronam adproperantis. hoc vnum tamen illius ſplendori nubeculam aliquam opponit, quòd res eius geſtæ, ſicuti & Gabinij fratris, maxima ex parte, Pontificatu præſertim tam diuturno, penuria Scriptorum deſiderantur, nam præter ea quæ ex actis Sanctorum Sebaſtiani & Suſannæ delibauimus, nulla alia tanti Pontificis tredecim annorum interuallo Sacerdotio functi, vberiora monimenta nobis ſubminiſtrat antiquitas. Virtutis ipſius eminentiam quanti fecerit Diocletianus, vel ex eo licet intelligere,quòd extinctis Suſannæ occaſione, Claudio, Maximo, Præpedigna cum filijs,ipſaq; Suſanna,ac eandem obcauſam Gabinio tetris ergaſtulis mancipato, illum quamuis omnium aliorum caput, & earum rerũ quibus ira Principis in alios deſæuierat, authorem, vetuerit nihilominùs, vt ex actis allegatis vidimus, dum

Ga-

Gabinium cum filia detinere in carcere mandaret, affici moleſtia. ex quo factum videtur, vt contrà Manichęorum ſectam per ea tempora inſurgentem, ipſomet fortaſsè Caio rem perurgente, idem Imperator ad Iulianum Africæ Proconſulem admodum ſeuerè contrà eoſdem Manichęos reſcriberet; quòd itidem viuo Caio nil publicis ſcriptis, more prædeceſſorum Principum in Chriſtianos ſtatuerit; etiamſi ne ea tranquillitate qua patruele Principe regnante frui potuiſſet, implacabilis, gentiliciæ vanæ ſuperſtitionis Pontificum inſectatio, abſente plerunq; Diocletiano, ac bellis Orientalibus implicito, perpetuum ei, gregiq; ſuo negotium faceſſerit, & ad ipſa cryptarum latibula ſæpè ſępiùs compulerit. in quibus ille anguſtijs minimè ſibi ouiliq; ſuæ curæ commiſſi bono defuit. ibi enim de ſumma Reipublicæ Chriſtianæ, tanquam in regijs comitijs, cum Clero, alijsq; Epiſcopis egiſſe, indefeſſum Chriſti Principem, Anaſtaſius alijq; teſtantur. indè enim nobilem illam ad Felicem Epiſcopum Epiſtolam, quam ad calcem opuſculi ſubijciemus, de Chriſti humanitate, vt ex ſubſcriptione conſulatuum patet, extremo nempè ſui Pontificatus anno perſcripſit. in quibus Cryptis author libri de Romanis Pontificibus, Confeſſorem quieuiſſe fatetur. & licèt tàm hic author, quàm Anaſtaſius, martyrio coronatum ſcribant, ſicuti & Gabinium, non tamen id ita intelligendum cenſeo, vt violentæ manus cruciatu, vitam concluſerit, verùm eo ſenſu, quo antiquitas pari honore martyrij decorare conſueuerit eos, qui pro Chriſto ſanguinem effudiſſent, ac illos qui aliquando pro confeſſione Chriſtianæ legis affecti fuiſſent ærumnis atque mole-

ſtijs; ita Euſebium Vercellenſem, Felicem Nolanum, plurimosq; alios, alioqui quieto fine obdormiſcentes, titulo martyrum Eccleſiaſticæ tabulæ ad hanc vſque diem inſignes exhibent. præfuit Sanctus Pontifex Eccleſiæ, ex Baronij ſupputatione, annis tredecim, per menſes quatuor, & quinque dies inchoatos, decimoq; Kalendis Maij triumphans adijt cælum, quamuis aliqui ad quintum decimum annum illum Pontificatum protraxiſſe contendant. contigit finis ipſius vitæ, extrema periodo tertij Chriſtiani ſęculi, quadriennio citiùs. corpus Cęmeterio Calixti in omne ęuum innumeris Sanctorum Reliquiarum legionibus ſacroſanctum, illatum, per mille trecentos & vigintiquatuor annos, intrà illud conquieuit; donec præcipuis Vrbanis Italicisq; Eccleſijs, ſacrorum eius cinerum poſſeſſionem ſibi vindicantibus, Gregorio Quintodecimo Pontifice, iterum Romanis oculis ſeſe ſpectandum præbuit, omni contentione dictarum Eccleſiarum prorſus extincta. rei ſeriem, vtpotè memoria digniſſimam perſtrinxiſſe, Valerijs triumphis ſplendorem erit addidiſſe.

Inceſſerat animum Gregorij, omni ex parte religionis propagandæ, diuiniq; cultus ac Sanctorum venerationis adaugendæ; ſi ea quę Triennali fermè Pontificatu peregerit, examinauerimus, omninò admiranda cupido, indè dum mentis ſuæ motus exequendos delectis ad id demandat miniſtris, ſacra Vrbis, & ſuburbana Cęmeteria, Sanctorumq; corpora, & reliquias in illis quieſcentia, Petro Paulo Cardinali Creſcentio, tituli Sanctorum Nerei & Achillei, Epiſcopo Vrbeuetano inuiſendi, recognoſcendiq; prouintiam demandat; hic in adeò pij, ſed mul-

tum laboris, & aſſiduitatis requirentis operis cōſortium, Iacobum germanū ſuum, Abbatem Nurſinū, virum prę-ter vetuſtiſſimæ familiæ ſplendorem, morum integritatem, nulli inter ſacros aulæ Romanæ proceres ſecundo, à teneris nimirùm annis, ab æui noſtri illuſtriſſimo ſanctitatis ſydere, Philippo Nerio ad omnem pietatem efformatum adſciſſit. haud abſimili ratione ab ea, qua olim Angelicus Doctor, Seraphicum Bonauenturam, Sancti Franciſci vitæ deſcribendæ intentum cum inueniſſet, ſinendum ſanctum pro ſancto laborare pronuntiauit. Is ea qua erga eiuſcemodi labores indefeſſa fertur auiditate, dum ſubterranearum crepidinum ſubeundarum peritis, alijsq; pijs adſcitis ſocijs, Calixtiana ſepulchra multis à retrò ſęculis inacceſſa, per vliginoſas caueas, æternis tenebris deuotas, foraminaq; vix cubitalia aliquando, decidentis arenæ ſubindè tumulis obſtructa, plerūq; reptando ſerpēdoq; pia patiētia, labores vix alteri tolerabiles, amabiliores indies efficiente, perſcrutatur, facula iugiter refecta præeunte, & maxima ſacrorum reliquiarum conquiſitione, inuiſit; aliquando cum poſt totius fermè diei laborem, ex infimis illis ſpelæis, auræ captandæ gratia egreſſus, penſum Sacerdotalium precum in campo inter Baſilicam S.Sebaſtiani, & Pauli, ſacris ſepulchris imminenti, conſtitiſſet perſoluturus, animaduertiſſetq; exoluēdas occurrere veſpertinas horas peruigilij diei Sancto Caio dicati; oculos ad cælum atollens: Vtinam inquit Sanctiſsime Pontifex cuius inueniendarum reliquiarum deſiderio iampridem ardeo, hac die, quā cum vniuerſo Orbe Chriſtiano, triumphalem tuam recolo memoriam, meis benignus votis adeſſes, quam præclarè cum quali-

buſ-

buſcunque laboribus, authoritate tui ſucceſſoris à me lubentiſsimè ſuſceptis, actum putarem. ijs ita non minùs animo quam voce conceptis, inſtātibus tenebris domum ſeſe recipit; totamq; noctem, pio deſiderio Caij viſendi tranſegit. vix dies illuxerat, adeſt à Stefano Figino ex Benedicti familia Perilluſtri, & Baſilicæ Sancti Pauli primate, quem pridie Vrbem petens Creſcentius operarijs præfectum reliquerat, miſſus vir, cubantiq; adhuc Abbati nuntiat, pridiano veſpere, ſtatim ab eius digreſſu, ſepulchrum Caij Pontificis detectum. ille ſumptis properè veſtibus, alacritatis alis ad optatum locum accurrit: cernit in latere Cryptæ, repurgatis arenis quibus obruebatur, ſepulchrum in arenaria tellure tempeſtatis illius more extructum, opere lateritio munitum, plumbiq; fuſilis ferrumine compactum, quo iuncturæ genere nullam ſepulchralem vrnam anteà viderat ſolidatam. media in lateritia tabula eiuſcemodi nota palmaribus litteris exciſa videbatur, ſubſequente ſigno rami palmæ & Chriſti nominis.

CAIO: PP:

Venerabundus itaque genubus humi poſitis cum adſtantibus, precibus quas tempus, & loci pietas ſuggerebat, piè pro gratiarum actione effuſis Creſcentius, lateritia illa munimenta ſumma diligentia reſerat; inuenit humani corporis oſsibus integris compagem, ſupino ſitu iacentem, indice digito dexteræ manus, anulum ex aurichalcho, Pontificium inſigne, pro illorum temporum

pia

pia modeſtia, retinentem; aliquotq; æreos numos cum Diocletiani effigie, temporis abſque dubio indices, intra corpus extantes. quibus omnibus decenti cura, cum aliquot alijs ſacris corporibus collectis, & ad Vrbem allatis, res vulgata Gregorium magno affecit gaudio, tantarum æquè reliquiarum inuentione, ac diei, & ordinis, quo res ſucceſſerat, non abſque miraculi nota memoranda obſeruatione. Verùm cum eo ipſo tempore Sereniſſimæ Gonzagæ familiæ ſoboles eximia, Aloyſius Dynaſta Caſtilionenſis oppidi, Romani Princeps Imperij, excitaturus in eodem oppido templum memoriæ patrui ſui, prærogatiuis Angelicæ puritatis antè triginta quinque annos, in ſacro cætu Societatis Ieſu, toto terrarum Orbe inſigni, iam verò beatorum titulo in cælo lætantis Aloyſij, ab Gregorio Pontifice aliquas inſigniores Sanctorum Reliquias, nouo templo ornando, muniendoq; ex Chriſtiano inſtituto, per Alphonſum Gonzagam Rhodienſem Archiepiſcopum flagitaret, Caium nuper luci redditum, inter Romanos Pontifices Angelica puritate, antiquitatis teſtimonio celeberrimum, puriſſimi adoleſcentis illati nuper cælo templum illuſtraturum, Pontificia benignitate, atque auctoritate conceſſum obtinuit. ea tamen ſorte, vt ſicuti Romanæ Eccleſiæ Romani Præſulis, exigua licet pars Romæ fuerit reſeruata, ſic & Illyricani generis infimo, Illyricani patris, molaris dẽs omni gaza pretioſior mihi perpetuò colendus, cum vno ex memoratis numis denegatus non fuit. vt ſcias Lector me vel tanti theſauri augmẽto, & imaginibus, & ſcriptis pagellis, Valeriæ nobilitatis, Chriſtinis & oculis, & auribus exponendæ, explicandæq; fuiſſe debitorẽ legitimè cõſtitutum.

Spe-

Spectata iam fronte triumphalis Quadrigæ Valeriæ, in Gabinij Sacerdotis, & Pontificis Caij maieſtate; poſtremæ eius parti, purpuris Auguſtalibus præfulgenti, ex Serenæ, & Arthemiæ eius ac Diocletiani filiæ pietate, oculos admouere liceat. Serenam igitur Imperator, vbi & Chriſtianam & Chriſtianæ religionis cōſtantiſſimam patronam, vt ex actis S. Suſannæ cognouimus animaduertiſſet, & fortaſſis etiam patruelium ac nepotum laniena, exterminio Valeriæ gentis, animum pupugiſſet, ſpretis gentilium ſuggeſtionibus, æquior Chriſtianis efficitur. acceſsit ad hæc inſigne illud beneficium quo Arthemiam vnicam filiolam à malo Dæmone obſeſſam, opera Cyriaci Romanæ Eccleſiæ Card. Diaconi ſanitati reſtitutam, Chriſtianæ pietati acceptam referebat, vt ſuo loco dicemus. quamobrem vt habent acta Marcelli Papæ Diocletianus cępit benè habere Cyriacum, cui & domū donauit, præcipiendo vt ſecurus viueret in Vrbe, rem totam eadem Serena curante. cui idem Imperator cum paulò poſt à Sapore Rege Perſarum requireretur, vt Cyriacum curandæ filię ſuę ab eodem malo Dęmone exagitatę, tranſmitteret, Cyriaci pro dignitate expediendi, neceſſarijsq; omnibus ornandi, negotium demandauit. vt mirùm omninò videatur Principi adeò grato erga Cyriacum, de filia ſua bene meritum, ingrati animi no tam inuri, quod Sanctum Vitum ob neſcio quam filiam, eius precibus Dęmonis obſeſſu liberatam, indigniſsima morte confeciſſe dicatur. pręſertim cum eo tempore quo Vitus in Lucana Martyrium ſubijt, " Diocletianus Nicomedię ageret Imperium depoſiturus, vel illo fortè iam depoſito. vt ex Annalibus Eccleſiaſticis eſt videre.

qui-

quinimò ita Diocletianus interdum Chriſtianorum rebus fauebat, vt ij vbiq; ſatis quietè agerent, Eccleſias extruerent, Concilia cogerent, totoq; terrarum Orbe dilatarentur. quæ rerum tranquillitas perdurauit ad vndevigeſimum Imperij Diocletiani annũ, maximo rei Chriſtianæ incremento, Serena Augusta Principis animum ad piorum fauorem ſerenante. etenim præter ea quæ ſuperiùs ex Euſebio retulimus, Nicephorus Calixtus, Libri Septimi, Capite Secundo, hæc eiuſdem fermè Euſebianis verbis habet, dum Diocletiani regnantis æuum deſcribit: Erat, inquit, tempus cum Chriſtiana profeſsio pulchrè ſtaret, gloriaq; ſua & libertate clara haberetur; Græcis iuxta & Barbaris. quòd diuini verbi prædicatio vbiq; terrarum vigeret grata & accepta; huiuſce rei documenta, certa ſunt, cum magnorum Principum erga homines noſtros egregia beneuolentia & humanitas, ac gentes quædam, quarum prouinciç Chriſtianis adminiſtrandç datç ſunt, tum Imperatores ipſi Romani, & maximi quique magiſtratus, qui res aulicas, & domeſticas ſuas, noſtris curandas commiſerunt; eos quippè propter egregiam ſpectatamq; fidem præeſſe alijs, atque honore dignitateq; præcellere oportere iudicarunt; ſatis idem declarauit Dorotheus ille qui neminem honore ex magiſtratibus, & præfectis omnibus propter bonæ mentis integritatem, & fidem, habuit parem; præclarus Gorgonius, atque alij eis pares. qui etiam ad ſupremum cæleſtis regni honorem ſunt aſſumpti, propter fidei ſinceritatem; ac per eiuſcemodi viros in locis paſsim quibusq; Eccleſiarum Antiſtitibus non parum accidit opis, & conſolationis; oſtendunt id quoq; plurimorum millium ho-

minum, Oratorijs, domibus, Cętus & Conuentus habiti; quæ oratoria cum propter anguſtiam confluentem tantam multitudinem non caperent, cernere erat ex paruis initijs, & fundamentis, in auguſta amplitudine, & magnitudine admiranda in locis omnibus excitari atque conſtrui templa, quæ ipſa temporis proceſſu deindè incrementa quoq; ampliora cępere, cum qui ea ædificari atque augeri prohiberet, aut per faſcinantem inuidiam aboleret, nemo eſſet; ſic ea cæleſtis manus cuſtodiuit, atque extra inſidiarum omnium aleam eſſe voluit. hactenus ille.

Quid porrò in cauſa fuerit, cur antè vltimum Imperij annum Diocletianus animum hactenus in Chriſtianos benignum, in acerbiſsimam ſupramodum contra eoſdem inſectationem commutaret, tum ex eodem Euſebio, & Nicephoro, tum ex alijs eſt facilè cognoſcere. Euſebius Libri Octaui, Capite Primo & Secundo, quem Nicephorus ijſdem fermè verbis refert, apertè cauſam aſsignat, dum ita ait: Verùm cum nos præ nimia quadam licentia, in molitiem delicatam, & diſſolutam ſegnitiem eſſemus prolapſi, çumq; alij alijs inuidere, maledictis inſectari, & propè nos ipſi nos petulantibus linguis, tãquam mutuis armis oppugnare, & caſu aliquando verborum contumelias, velut haſtas, vnus in alium contorquere, & Præſides Eccleſiarum alter alterius vires infringere, & populus in populum ſeditionem concitare inciperent, cumq; ficta & adumbrata ſanctitatis ſpecies, quæ oratione nequit exprimi, & ſimulatio fronte occultata, ad immenſam quandam prauitatem ſerpiſſet, diuina vltio, dum permagna adhuc Chriſtianorum vbiq;

verſabatur frequentia, parcius aliquando, remiſsius, & modeſtius, vt ſolet, primo perſecutione ex fratribus qui militiam exercebant inchoata, cępit in nos animaduertere. ſed vbi veluti ſenſibus orbati, & perſtricti mente, nulla cura aut cogitatione incubuimus, vt diuinum numen in nos infenſum, beneuolum & placatum efficeremus, ſed tanquam impij noſtras res à Deo, nec curari, nec animaduerti arbitrati, alia vitia, alijs aceruatim adiecimus; & paſtores noſtri depulſa repudiataq; pietatis regula, diſſidio & contentione inter ſe exarſerunt, quin etiam nullas alias res præterquam diſcordias, minas, æmulationem, inimicitias, & odium inter ipſos mutuo adaugere ſtuduerunt, & animis ambitionis æſtu incenſis, Tyrannorum more principatum obtinere laborarunt, tunc demùm iuxta Ieremiæ ſententiam: Quomodo obtexit caligine in furore ſuo Dominus filiam Sion, proiecit de cælo in terram inclitam Iſrael, &c. & Libri Sexti, Capite Secundo: Verùm non eſt noſtrum oratione deſcribere triſtes illas calamitates, quæ ad extremũ inuectæ fuerunt; quandoquidem, neque diſcordias antè perſecutionem inter eos commotas, neque abſurdos, & importunos conatus, noſtrarum partium eſſe putamus memoriæ commendare; quo circa nihil amplius de illis ſcriptis prodere decreuimus, quam vndè iuſtum Dei iudicium in illos declamatum, perſpicue probare poſſemus. hæc Euſebius, cauſam cladis in turpiſſimos, vt arbitrabatur Chriſtianorum mores reijciens, qui paulò poſt addit etiam inſidias Chriſtianorum detectas tunc temporis in Imperatores his verbis: Cum alij in Melitina, alij rurſus in Syria Imperio inſidias parare mollirentur, edi-

ctum Imperatorum exiꝫ, vt omnes Eccleſiarum Præſides, vtpotè ea de re ſuſpecti, in carceres & vincula conijcierentur. hæc ille. qui paulò poſt etiam affirmat factum eiuſcemodi: Cum Regia Nicomedienſis in qua tunc temporis Imperator agebat, incendio conflagraſſet, & ex ſuſpicione quadam rumor eſſet diſſipatus illud facinus à noſtris eſſe admiſſum, Imperatorem ſupra modũ in Chriſtianos exarſiſſe. ita ille. Sed & ipſi quidem Imperatores publicis monimentis, profeſſi ſunt palàm Chriſtianos tanquam Reipublicæ euerſores delere ſe ſtuduiſſe. extat Clunię in Hiſpania ad hanc vſque diem inane trophęum, columna cum inſcriptione, quam ipſe quoque Cardinalis Baronius ſuis Annalibus inſeruit, ſententiæ eiuſcemodi.

DIOCLETIAN. IOVIVS, MAXIMI. HERCVLEVS CÆSS. AVGG. AMPLIFICATO PER ORIENTEM, ET OCCID. IMPE.ROM. ET NOMINE CHRISTIANORVM DELETO QVI REMP. EVERTEBANT.

Ex quibus conſtat, politici boni ſtudio, ne dicam odio in religionem Chriſtianam, Diocletianũ diram cladem intendiſſe contra Chriſtianos, ſpatio quatuordecim menſium. cum Euſebius ponat initium eius anno decimonono Imperij Diocletiani, menſe Dyſtro hoc eſt Martio, depoſueritq; Imperium Princeps anno vigeſimo nõdum exacto, Kalendis Maij ex Baroni ſententia. qui notat: cũ Senatus Romanus decreuiſſet perſecutionem contra Chriſtanos, acclamante populo in Circo, vt Chriſtiani beſtijs ſubijcerentur, Diocletianum cenſuiſſe: Vanas po-

puli voces minimè audiendas. cumq; Gentilium rabies Chriſtianorum corpora contenderet nequaquam humari debere: Imperatorem reſcripſiſſe: Obnoxios criminũ digno ſupplicio ſubiectos, ſepulturæ tradi non vetare. Et quidem ſi non niſi politico ſtudio Diocletianus Chriſtianos eſſet inſectatus, vt aliqui aiunt, nec Serenæ coniugi, nec Arthemiæ filiæ, liberè Chriſtianam pietatem profitentibus pepercíſſet. at vtramq; abdicationi ipſius ab Imperio ſuperuixiſſe abſque vlla moleſtia, ex actis S. Marcelli Papæ ſatis perſpicuum eſt. ſed iam ad Serenam redeamus, quam cum ſciamus ſeceſſui mariti fuiſſe ſuperſtitem, facilè credere poſſumus illam à Deo reſeruatam fuiſſe ad fauſtiſſima tẽpora, vt ipſa quæ Chriſtianorum, & in ijs ſanguine & affinitate ſibi iunctorum, tot funera ſpectauerat, prẹmio inuictæ conſtantiæ, ſceptris Romani Imperij regendis, admotum ſpectare poſſet parente Chriſtiana, ſuæ gentis Illyricæ Principem Cõſtantinum, qui paulò poſt calcata gentilium impietate, Chriſtianæ libertatis vindex, & Eccleſiaſticæ maieſtatis aſſertor, fęliciſſimorumq; ſęculorum inſtaurator eſſet futurus. at quo certo anno ad æternitatis præmia euolauerit, omninò eſt incõpertum. quicquid dicat Petrus de Natalibus. hoc certum poſt mariti Imperium, multo glorioſius illã de impia eius ſuperſtitione, quam illum de tot deuictis gentibus triumphaſſe, ac proindè tranquilliorem, quietem aſſecutam. extat dies anniuerſaria ipſius, tabulis Eccleſiaſticis adſcripta, ſequenti luce, qua immortalium Reginam ad immortalitatis thronum euectam, Chriſtianus Orbis vniuerſali lætatur applauſu, decimoſeptimo nimirùm Kalendis Septembris, vt iure meritò huic

loco quadret Regij Vatis oraculum. Adducentur Regi virgines poſt eam: Proximæ eius afferentur tibi.

Claudit agmen triumphalis currus, ipſamq; Valerij triumphi pompam, ætate Valerijs omnibus, ordineq; poſtrema, liliorum candore, & roſarum ſuauitate, immarceſcibili corona redimita, digna omninò cuius eximia virtute nobilitas hactenus in Orbe Chriſtiano nullatenus viſa, concludatur, Arthemia Diocletiano Auguſto Serenaq; Auguſta prognata. eam adoleſcentulam, cum preces & lachrymæ piæ parentis, vnicæ filiæ ſaluti inhiantis, paternæ impietati, & ſororiæ conditioni infeliciſſimæ ſubtrahere conarentur, humani generis hoſtis antiquus, maternorum viſcerum pietatem eluſurus, virgineum inuaſus corpuſculum, furialiq; præſidio circumſeptum, vindicat ſibi, paulò poſt Deo dicandum relicturus. inopinatæ rei caſu Diocletianus horrendum in modum perterritus, aliquandiù præ nimio mærore ipſo cibo, tota die abſtinuit. at cum nullum finem faceret inquirendi remedia, quibus filiam ſaluti priſtinæ reſtitueret, contigit vt eo prorſus tempore, inter Chriſtianos quos Maximianus Herculius ex Africa rediens, vt habẽt acta Marcelli Papæ, ædificio Thermarum Romanarum, Diocletiano nomini dicandarum damnauerat, Cyriacus Romanæ Eccleſiæ Diaconus, cum Largo, & Smaragdo, pietate haberentur inſignes; quippè qui facultatibus ſibi à Thraſone admodum pio viro, & opum Maximi tribuni ſiuè Comitis, ſecreto diſpenſatore, vt dictum eſt, attributis, laborantium Chriſtianorum in Thermis, inopiam & inediam ſubleuabant; cuius rei cauſa carceribus mancipati, iampridem longa detinebantur cuſtodia; ad quos

breui

breui tempore cępit fieri concurſus ingens Chriſtianorum quocunque morbo oppreſſorum,præſertim verò ad Cyriacum, diuina ope ægritudines eorum curantem. quadam ergo die dum tartarea luces puellare corpus quod inſederat, inſuetis cruciatibus affligaret, idq; Diocletiano nunciatum eſſet, acceſſit pater ad filiæ cubiculum, infęlicitatis eiuſdem conditionem miſeratus. quo præſente tartareus Satanæ ſatelles per os puellæ cępit clamitare: ſe ex illo corpore nunquam egreſſurum, niſi veniret Cyriacus Diaconus. eum igitur iuſſu Imperatoris conquiſitum, & è carceribus eductum, rogat Diocletianus ipſe vt ad Arthemiã opem laturus accedat, ad quã cum intraſſet, hiſce verbis Dæmonem affatus eſt: In nomine Domini Ieſu Chriſti Crucifixi exi,vt vas mundum efficiatur ſuperuenienti Spiritui ſancto hæc puella. ipſi verò: Crede,inquit, filia, crede in Deum Patrem omnipotentem, & in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum. ad hæc illa magnis vocibus exclamat Dæmone impellente: O Cyriace ſi hinc me eijcis, ego te in Perſidem vſque compellam. porrò Cyriacus magis perfidiæ colubrum vrgens, eaſdem voces ingeminat: In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti exi: quibus exire compulſus, Arthemia ſtatim in eiuſcemodi voces prorupit: Per ipſum nomen te adiuro. O Cyriace vt me baptizes, quia video procul Dominum, quem tu prædicas; & quia fortè alliſione Dæmonis humi ſtrata iacebat, adnitentibus Largo, & Smaragdo Cyriaci ſocijs,eleuatur à terra; requieq; ei conceſſa eo die,ſequenti luce ex Chriſtiano inſtituto, Cyriacus puellam Chriſtianam legem edocuit, mox allatam aquam cum ritè ſacraſſet, præſente

Serena

Serena Auguſta matre, illam lauacro Chriſtiano expiauit, maximo eiuſdem matris gaudio. quæ ab eo die in poſterum, iugiter expiatæ recenter filiæ, illud repetebat, vt nimirùm Chriſtianam religionem amaret. Diocletianus inſperata filiæ ſalute cognita, Cyriacum & ſocios omnimodæ libertati aſſeruit, ſignoq; grati animi, eidem de filia ſua optimè merito, domum in Vrbe non longè à Valerijs ædibus aſſignatam donauit; multisq; alijs beneficijs in dies Serena Auguſta pietatem Chriſtianam promouente auxit. contigit Arthemiæ ſalutare lauacrum circa annum Imperij Diocletiani Principi decimum ſeptimum. poſt triumphum Caij Pontificis aliorumq; eius domeſticorum anno quarto. Chriſtianæ verò fęlicitatis exortæ trecenteſimum, fatali fęlicitate tertio ſęculo concluſo. ex quo tempore Arthemia in ſinu, & ſub educatione ſanctiſſimæ matris tantùm profecit, quantum vitæ eius glorioſa martyrij conſtantia præclarus exitus comprobauit. intereà temporis cum iam tertius annus poſt Auguſtalem Virginem ſaluti mentis æquè ac corporis reſtitutam ad finem accederet, adeſt nuntius à Perſarum Rege Sapore, cum litteris ad Diocletianum quibus ſummopere Imperatorem deprecabatur, vt Cyriacum Diaconum ad ſe in Perſidem, pro cura filiæ Iobiæ à Dæmone cruciatæ tranſmitteret. Princeps verò cum eo tempore longè ab Vrbe abeſſet, Serenæ Auguſtæ Romæ cum filia agenti, negotium Cyriaci in Perſidem pro voto Regis, & legatorum mittendi committit. illa ſignificata voluntate mariti Cyriaco, in nomineq; Domini iter aggredientem, eundem cum ſocijs Largo & Smaragdo, naui, vehiculis, cęterisq; neceſſarijs rebus inſtructum Chriſtiana libera-

litate,

litate, deſtinat ad Saporem. apud quem re feliciter ſuccedente, breui indè Romam reuertitur. Quem Diocletianus redeuntem magno honore affecit. Serena verò cum filia ingenti alacritate in domibus eidem iam ab Imperatore donatis excepere. nec multo poſt, duobus nempè menſibus expletis, Diocletianus vigeſimum Imperij annum agens, cum ſummo quietis otijq; deſiderio teneretur, vt plures ſcribunt idcircòq; iampridem ampliſſimas ædes, omni Regia magnificientia, in Dalmatia, altero fermè milliario propè Salonas, ſeceſſui ſuo præparaſſet, nulla ſenectutis vrgente moleſtia, regni habenas Nicomediæ depoſuit, inque priuata vita ad littus natalis ſoli ſeceſſit.[12] Conſtat quippè eũ, qui multis anteà annis palatium quieti ſuæ ea maieſtate, qua maxima ex parte nobiliſſimum terrarum Orbis ædificium ætate noſtra[13] Spalatenſi Vrbi mœnia præſtat admiranda, curauerat extrui, quietis deſiderio, & illarum miſeriarum quibus Principes irretiri ineuitabiliter, ipſe conqueri dolereq; conſueuerat declinandarum gratia, quod nullus Principum ad hanc diem eſt auſus, id perfeciſſe. ſcribit enim Flauius Vopiſcus in Aureliano patrem ſuum ab ipſomet Diocletiano audiuiſſe dolente: Nihil eſſe difficiliùs quam benè imperare, quatuor enim vel quinque colligi dicebat Diocletianus, qui vnum conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt quid probandum ſit; Imperator qui domi clauſus eſt; vera non nouit, cogitur hoc tantum ſcire quod illi loquuntur, facit Iudices quos fieri non oportet, amouet à Republica, quos debet retinere, quid multa aiebat ipſe, bonus, cautus, optimus, venditur Imperator. hæc Diocletianus adhuc

priuatus teſte Vopiſco. vndè priuatæ vitæ deſiderio eum flagraſſe minimè mirùm, vtpotè qui vicennali Regni ſpatio, bonorum Principum vix alio quam eo quo ille conſilio, vitandum fuerat expertus infortunium. hinc cum per decem annos integros ruſticando ſumma vtcumq; tranquillitate reſiduum vitæ tranſigeret, omnibus Imperij curis abdicatis, nec legationibus Prouinciarum, nec ipſius Romani Senatus, nec Collegæ qui cum ipſo regnum depoſuerat, iteratis precibus ſolicitatus, adduci vnquam potuit vt Imperiũ reſumẽdo, votis eorum acquieſceret, illud ſubindè repetẽdo, ſe ſatis Reipublicę inſeruiſſe, & vt ait Põponius Lętus: Nolle ſe amplius vẽnena libere. Et tũc primũ ſibi Soles affulſiſſe cũ in patria manu ſua olera comedenda ſibi, ſerere cępiſſet. hinc iure merito Orbis & Vrbis felicitas S.D.N. Vrbanus dũ antè ſummũ Pontificatum ruſticanis ſeceſsibus honeſtiſsimis indulgendo, iucundiſsima Muſarum familiaritate oblectaretur; ad amicum quem ruſticatum inuitabat, hæ de Diocletiano, mellifluo ſuo carmine cecinit.

Quem ſæpè victis hoſtibus, inclyto
Romam triumpho, viderat inuehi,
Oſtroq; præfulgentem, & auro,
Dalmaticis Dioclen in Hortis;

Faſtidientem mœnia Romuli,
Vidit, iuuentus Martia Tybridis,
Mirata priuatum, ſuperbos
Imperij poſuiſſe faſces.

Diocletiano in otium ſeſe recipienti, ſicuti & Maximiano Collegæ, adoptati pridem Cęſares & ſucceſſores, ab illo Galerius Maximianus, ab hoc Conſtantius Chlorus Illyricorum indigenæ, vt Victor ait, libera imperandi authoritate, ſed magna morum diuerſitate ſuccedunt. quantum enim Conſtantius erga omnes benignum ſeſe ac humanum exhibuit Principé, tantùm Galerius, Chriſtianis infenſus in primis, ſanguinarium ſe contra illos per omnia geſſit, vt nec ab vnicæ Diocletiani filiæ Arthemiæ ſanguine, viuente Diocletiano patre manus abſtinere voluerit. præcipua deſæuiendi in Virginem illi cauſa fuiſſe videtur, quod nullo modo ferrè poſſet Chriſtianam pietatem ſtudio Cyriaci Diaconi, per libertatem vt dictū eſt à Diocletiano eidem conceſsā, & Arthemiæ Virginis Auguſtalis generis exemplo, dilatari, atque illuſtrari. propterea enim vt narratur in actis Marcelli, Maximianus Auguſtus præcipit, vt Chriſtiani vbicunque fuiſſent punirentur, & zelo ductus propter ſororem ſuam Arthemiam, miſit ac tenuit Cyriacum Diaconū. ita ibi. primò itaq; illum poſt diros cruciatus, cum quibuſdam alijs morte mulctauit, mox ipſam quoque Arthemiam, non multo antè ſanctiſſimæ parentis Serenæ patrocinio orbatam, cum nullatenus à Chriſtiana pietate colenda poſſet abducere, ingratus frater, capite truncatam, cælo, terriſq; reddidit illuſtriſſimam. at eiuſcemodi immanitas breui tempore, magno illi ſtetit. eas enim pęnas, ab Euſebio fuse deſcriptas totius Orbis admiratione, ab irato Deo in corpus eius immiſſas, perſoluit, quibus volens nolens, damnatam à ſe, & omni ſæueritate exagitatam Chriſtianam religionem, lege lata publicè approbauerit,

ſcelerisq; ſui atrocitate deteſtata, vitam & regnum miſerandum in modum amiſerit. vt Chriſtianam gloriam, quam trecentorum annorum ſpatio Ethnicorum Principum violenta conculcare, & excindere fruſtrà ſtuduerat authoritas, Arthemiæ ſanguis tanquam alterius innocentis Abelis vocem ad Deum emittens, ex ipſius Tyrannicæ impietatis ore, legibus publicis approbatam, extorſerit. comprobata veritate diuini illius oraculi, Nullum eſſe conſilium, nullam ſapientiam contra Dominũ. Arthemiæ corpus Marcellus Pontifex, & Lucina pietatis inclytæ fęmina, iuxta Suſannæ reliquias condiderunt. vndè multo poſt tempore, ad Eccleſiam Sancti Syluestri in Campo Martio, à Dionyſio Primo Pontifice, vt fertur cõditam, à Paulo I. auctam, tranſlatum, ibidem hactenus requieſcit. contigit Arthemiæ triumphus circa extrema Marcelli Papæ tempora, octauo forte anno ſuprà trecenteſimum inſtauratæ ſalutis annum, feritate Galerij contra Chriſtianos, eosq; ſuæ gentis, exercitæ nobilem. ac proindè Illyricæ Eccleſiæ clarum in paucis; eo enim decurrente, præter Arthemiam, præſtantiſſimos Præſules proprio ſanguine purpuratos, tanquam Valerij triumphi aſſeclas, Quirinum Sciſciæ, Felicem Salonarum, Ireneum Sirmij, Principũ Vrbium totius Illyrici; necnon nobiliſſimos Chriſti milites Vrſicium, & Alexãdrũ, Monaſticæq; vitæ & profeſsionis in Orbe Chriſtiano [14] authorem, & parentem Sirenum, ſæuiente Galerio, cælo dederunt Illyrici. Dies natalis Virginis, idem cum anniuerſaria memoria Cyriaci Diaconi & ſociorũ, ſexto idus Auguſti recenſetur, cum re vera, decima ſeptima die Kalendarum Aprilis, mortalitatem immortalitate, commutarint.

S. CAII PAPAE
EPISTOLA
AD FELICEM EPISCOPVM.

De accuſatoribus. De Diuinitate, ac vera Humanitate Chriſti. De ordinatione Epiſcoporum, ac diuiſione magnarum Vrbium in regiones. De Quæſtionibus difficilioribus ad Sedem Apoſtolicam referendis.

Dilectiſſimo Fratri Felici Caius.

DIRECTAS ad nos tuæ charitatis epiſtolas plenas catholicæ inquiſitionis ſolicitudine gratanter accepimus, benedicentes Domini noſtri clementiam, qui tales ab extremis mundi partibus dignatur ſuis ouibus prouidere paſtores, per quos & paſcuis valeant ſalutaribus abundare, & ab iniqui lupi rapacitate ſeruari, vt inſidias nequeant eius ſubreptionis incurrere. Vndè certum eſt, quia promiſſæ vos beatitudinis gratia ſubſequatur, quando à vobis cæleſtium perfectio doctrinarum tàm votiua ſciſcitatione perquiritur. Scriptum eſt enim: Beati qui perſcrutantur teſtimonia eius, & in toto corde exquirunt eum. Hoc ergo, frater chariſſime, propoſitum tuæ conſultationis totamente tractantes de te quoque prouenire confidimus, qui

regulam catholicæ fidei iiſdem ſtudes tenere veſtigijs, quibus eam in Apoſtolica ſede cognoſcis eſſe fundatam. & quamuis ſonus eorum toto Orbe diffuſus, & vſque ad fines Orbis verba eorum diſtenta, dilectionis tuæ corda Chriſto probauerunt eſſe fidelia, tamen ſi quid ex his in Eccleſia, quæ tuæ gubernationi, Domino auxiliante, commiſſa eſt, nec dum plena luce claruerit, ad eundem fontem, de quo illa ſalutaris manarat lympha, recurritis, id eſt, quod debita charitate ſumus amplexi, quia fiducialiter de his, vndè obſeruātiam eſſe dixiſtis ambiguam, noſtra voluiſtis reſponſione firmari. Quapropter dilectionem tuam in Domino ſalutantes, de ſingulis, quid iuxta catholicam diſciplinam teneat Apoſtolicæ ſedis auctoritas, ſubiectis aliquibus etiam ſanctarum capitulis regularum te credimus inſtruendum.

Primo quidem ſcias, Paganos, & hæreticos non poſſe Chriſtianos accuſare, aut vocem eis infamationis afferre.

Deinde: Nemo vnquam Epiſcopum apud Iudices ſeculares, aut alios Clericos accuſare præſumat.

Et ſi quis Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel quilibet Clerici apud Epiſcopos, (quia alibi non oportet à qualibet perſona, quæ ritè recipiēda eſt) fuerint accuſati, quicūq; fuerint, ſiuè ille fuerit ſublimis vir honoris, ſiuè alterius dignitatis, qui hoc genus illaudabilis intētionis arripuerit, nouerit probationis documēta ſe debere inferre.

Si quis ergo circa huiuſmodi perſonas non probanda detulerit; auctoritate huius ſanctionis, intelligat, ſe iacturam infamiæ ſuſtinere, vt, damno pudoris, æſtimationis diſpendio, diſcat ſibi alienæ verecundiæ impunè inſidiari ſaltem de cętero non licere.

Nam

Nam qualiter ad Concilium veniatur, aut qualiter de ſuis rebus expoliati, vel eiecti à ſedibus proprijs, aut qui accuſatores ſint recipiendi, quiuè non ſint, aut qualiter eiectis, & expoliatis ſint omnia legibus redintegranda, quæ eis ablata ſunt,& quia priuſquam hoc factum fuerit, nullum crimen ei obijci poterit, & qualiter illis induciæ poſt integram reſtaurationem anniuerſariȩ,vel ſex menſium indulgendæ ſint, & qualiter ſua omnia licenter, & pacificè abſque vllius graui impedimento diſponere, & ſuorum amicorum,& eccleſiaſticorum Patrum conſilijs vti debeat, ab Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus, ac noſtris prædeceſſoribus ſtatutum eſſe putamus. Super his autem non reor amplius nunc fore diſputandum, niſi ſi ſurrexerint talia, quæ adhuc non ſunt manifeſta. Si eorum autem ſtatuta non habueritis, mittite fideliſsimos Scriptores, qui hæc coram fidelibus teſtibus excipere, vobiſq; reportare ſub ſtipulatiône valeant. Cȩterum vt ſatisfaciam conſultis tuis de verbo incarnationis,& veritatis, quicunque illi ſint ita obcæcati, & à lumine veritatis alieni, vt Verbi Dei à tempore incarnationis denegent veritatem, oſtendant in quo ſibi Chriſtianum nomen vſurpent, & cum Euangelio veritatis qua ratione concordent, ſi Beatæ Virginis partu, aut caro ſine Deitate, aut Deitas eſt orta ſine carne: ſicut enim negari non poteſt Euangeliſta dicente: quod Verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis,ita negari non poteſt beato Apoſtolo Paulo prædicãte: Quod Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Quæ autem reconciliatio poſſet eſſe; qua humano generi repropitiaretur Deus ſi hominis cauſam mediator Dei, hominumque non ſuſciperet?

Qua verò ratione veritatem mediatoris impleret, niſi qui in forma Dei æqualis eſt Patri, in forma ſerui particeps eſſet & noſtri, vt mortis vinculum vnius præuaricatione contractum, vnius morte, qui ſolus morti nihil debuit, ſolueřentur? effuſio enim iuſti ſanguinis Chriſti, tam fuit diues ad pretium, vt ſi vniuerſitas captiuorum in redemptorem ſuum crederet nullum diaboli vincula retinerent. Quoniam, ſicut Apoſtolus ait, vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia, & cum ſub peccati præiudicio nati, poteſtatem acceperint ad iuſtitiam renaſcendi, validius factum eſt donum libertatis, quàm debitum ſeruitutis. Quam itaque ſibi in huius ſacramenti præſidio ſpem relinquunt qui in Saluatore noſtro negant humani corporis veritatem? dicant quo ſacrificio ſint reconciliati? dicant quo ſanguine ſint redempti? Quis eſt, vt ait Apoſtolus, qui tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis? Aut quod vnquam ſacrificium ſacratius fuit, quàm quod verus, & æternus Pontifex altari Crucis per immolationem ſuæ carnis impoſuit? licèt in conſpectu Domini pretioſa iuſtorum mors fuit, nullius tamen inſontis occiſio redemptio fuit mundi. Acceperunt iuſti, non dederunt coronas. De fortitudine fidelium exempla nata ſunt patientiæ, non dona iuſtitiæ. Singulares quippè in ſingulis mortes fuerunt, nec alterius quiſquam debitum ſuo fine perſoluit, cum Filius hominis vnus ſolus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui verè erat immaculatus, extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes ſepulti, omnes etiam ſunt ſuſcitati. De quibus ipſe dicebat: Cum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipſum.

Fides

Fides enim iuſtificans impios, & creans iuſtos ad humanitatis retracta participium in illo acquirit ſalutem, in quo ſolo homo ſe inuenit innocentem, liberum habens per gratiam Dei de eius potentia gloriari, qui contra hoſtem humani generis in carnis noſtræ humilitate congreſſus his victoriam ſuam tribuit, in quorum corpore triumphauit.

Licèt ergò in vno Domino noſtro Ieſu Chriſto, vero Dei, & hominis filio verbi, & carnis vna perſona ſit, quæ inſeparabiliter, atque indiuisè communes habeat actiones, intelligendæ tamen ſunt ipſorum operum qualitates, & ſinceræ fidei contemplatione cernendum eſt, ad quæ prouehatur humilitas carnis, & ad quæ inclinetur altitudo Deitatis; quid ſit, quòd caro ſine Verbo non agit, & quid ſit, quòd Verbum ſine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia nec conciperet Virgo, nec pareret, & ſine veritate carnis obuoluta pannis infantia non iaceret.

Sine Verbi potentia non adorarent Magi puerum Stella indice declaratum: Sine veritate carnis non iuberetur transferri in Ægyptum puer, & ab Herodis perſecutione ſubduci: Sine Verbi potentia non diceret vox Patris miſſa de cælo: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et ſine veritate carnis non proteſtaretur Ioannes: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debilium, & viuificatio mortuorum, & ſine veritate carnis nec cibus ieiuno, nec ſomnus eſſet neceſſarius fatigato. Poſtremò ſine Verbi potentia non ſe Dominus Patri profiteretur æqualem, & ſine veritate carnis non idem dice-

ret, patrem ſe eſſe maiorem, cum catholica fides vtrũq; ſuſcipiat, vtrumque defendat, quæ ſecundùm confeſſionem B.Petri Apoſtoli vnum Chriſtum Dei filium & hominem credit, & Verbum. Quamuis itaque ab illo initio, quo in vtero Virginis Verbum caro factum eſt, nihil vnquam inter vtramque formam diuiſionis extiterit, & per omnia incrementa corporea vnius perſonæ fuerint totius temporis actiones, ea ipſa tamen, vt ita dicam, quæ inſeparabiliter facta ſunt nulla permixtione confundimus, ſed quid cuiuſque formæ ſit ex operum qualitate ſentimus.

Dicant ergò iſti hypocritæ, qui cæcis mẽtibus lumen nolunt recipere veritatis, in qua forma ligno Crucis Dominus maieſtatis Chriſtus affixus ſit? quid iacuerit in ſepulcro, & reuoluto lapide monumenti, quæ tertia die caro reſurrexit, & in qua poſt reſurrectionem ſuam non credentes quoſdam Diſcipulos ſuos arguebat, & hæſitationem cunctantium confutabat, cum diceret: Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet ſicut me videtis habere. Et Apoſtolo Thomæ: Infer manum tuam in latus meum, & vide manus meas, & pedes, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Qua vtique manifeſtatione corporis ſui iam hæreticorum mendacia deſtruebat, vt vniuerſa Eccleſia Chriſti, innouanda doctrinis, hoc ſibi non dubitaret credendum, quod Apoſtoli ſuſceperant prædicandum. At ſi in tanta luce veritatis tenebras ſuas hæretica obduratio non relinquit, oſtendant vbi ſpem vitæ ſibi polliceantur æternæ, ad quam niſi per mediatorem Dei, & hominum hominem Ieſum Chriſtum non poteſt perueniri. Sicut enim ait Beatus Petrus

Apo-

Apoſtolus: Non eſt aliud nomen datum hominibus ſub cælo, in quo oporteat eos ſaluos fieri, nec eſt redemptio captiuitatis humanæ, niſi in ſanguine eius, qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus; & qui, ſicut prædicat Apoſtolus, cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſemetipſum factus obediẽs Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genuflectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Cum ergò vnus ſit Dominus Ieſus Chriſtus, & veræ Deitatis, & veræ Humanitatis in ipſo vna prorſus eademq; perſona ſit, exaltationem tamen, qua illum, ſicut Doctor gentium dixit, Exaltauit Deus, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ad eam intelligimus pertinere formã, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. In forma quippè Dei æqualis erat filius Patri, & inter genitorem, atque vnigenitum nulla erat in eſſentia diſcretio, nulla in maieſtate diuerſitas, nec per Incarnationis myſterium aliquid deceſſerat Verbo, quod ei patris munere redderetur. Forma autem ſerui, per quam impaſſibilis Deitas ſacramentum magnæ pietatis impleuit humana humilitas eſt, quæ in gloriam Diuinæ poteſtatis euecta eſt in tantam vnitatem ab ipſo conceptu Virginis Deitatis & Humanitatis conſerta, vt nec ſine homine, Diuina; nec ſine Deo agerentur humana. Propter quod,

H 2 ſicut

ſicut Dominus maieſtatis dicitur Crucifixus, ita qui ex ſempiternitate æqualis eſt Deo, dicitur exaltatus, quia inſeparabiliter manente vnitate perſonæ, vnus, atque idem eſt, & totus hominis filius propter carnem, & totus Dei filius propter vnam cum Patre Deitatem. Quidquid ergo in tempore accepit Chriſtus ſecundùm hominem accepit, cui, quæ non habuit, conferrentur. Nam ſecundùm potentiam Diuinitatis indifferenter omnia, quæ habet Pater, habet etiam filius, & quæ in forma ſerui à Patre accepit, eadem in forma Dei & ipſe donauit. Secundùm enim Dei formam ipſe & Pater vnum ſunt. Secundùm formam autem ſerui non venit facere voluntatem ſuam, ſed voluntatem eius qui miſit eum. Secundùm formam Dei ſicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit, & filio vitam habere in ſemetipſo. Secundùm formam ſerui; triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. & idem ipſe eſt, ſicut Apoſtolus prædicat, diues, & pauper. Diues, quia Euangeliſta dicente; In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Pauper verò; Quia propter nos Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Quæ autem eſt exinanitio eius, quæuè paupertas, niſi formæ ſeruilis acceptio, per quam, Verbi maieſtate velata, diſpenſatio humanæ redemptionis impleta eſt! Nam, quia captiuitatis noſtræ reſolui originalia vincula non poterant, niſi exiſteret homo noſtri generis, noſtræq; naturæ, quem peccati præiudicia non tenerent, & qui immaculato ſanguine ſuo chirographum lethale dilueret, ſicut ab

ini-

initio erat diuinitùs præordinatum, ita eſt in plenitudine temporis perfectum, vt multis modis ſignificata promiſſio, in diù expectatum veniret effectum, nec poſſet eſſe ambiguum, quod continuis teſtificationibus ſemper fuerat nunciatum. In magno autem ſacrilegio ſe verſari hæreticorum manifeſtat impietas, cum ſub ſpecie Diuinitatis honorandæ, humanæ carnis in Chriſto denegant veritatem, & religioſè exiſtimant credi ſi dicatur, in Saluatore noſtro verum non eſſe, quod ſaluat; cum ita ſecundùm promiſſionem omnia ſecula præcurrentem mundus ſit Deo reconciliatus in Chriſto, vt niſi verbum dignaretur caro fieri, nulla poſſet caro ſaluari. Omne enim ſacramentum Chriſtianæ fidei, vt hæretici volunt, magno decoloratur obſcuro, ſi lux veritatis ſub mendacio putatur latuiſſe phantaſmatis. Non ergò quiſque ſibi erubeſcendum exiſtimet Chriſtianus de noſtri in Chriſto corporis veritate, quia omnes Apoſtoli, Apoſtolorumq; diſcipuli, & præclari Eccleſiarum quique Doctores, qui ad martyrij coronam, vel ad confeſſionis meruerunt gloriam peruenire in huius fidei lumine ſplenduerunt, conſonis vbiq; ſententijs intonantes, quòd in Domino Ieſu Chriſto Deitatis, & carnis vna ſit confitenda perſona. Qua autem rationis ſimilitudine, qua diuinorum voluminum portione hæretica impietas ſe exiſtimat adiuuari, quæ veritatem negat corporis Chriſti, cum hanc non lex teſtificari, non prophetæ præcinere, non Euangelia docere, non ipſe deſtiterit Chriſtus oſtendere? Quærant per omnem ſeriem ſcripturarum, quo tenebras ſuas fugiant, non quo verum lumen obſcurent, & per omnia ſecula ita veritatem inueniant coruſcãtem, vt

ma-

magnum hoc, & mirabile ſacramentum ab initio videāt creditum, quod eſt in fine completum. de quo cum ſanctarum literarum nulla pars ſileat, ſufficit, quædam conſona veritatis ſigna poſuiſſe, quibus diligentia fidei in ſplendidiſſimam latitudinem dirigatur, & ſinceræ intelligentiæ luce perſpiciat, quod in filio Dei, qui ſe inceſſabiliter filium hominis, & hominem profitetur non ſit Chriſtianis erubeſcendū, ſed conſtantiſſimè gloriādum, quoniam (ſicut ait B. Apoſtolus) Magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatū eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt mundo, aſſumptum eſt in gloria.

De Epiſcoporum verò, & Presbyterorum, Diaconorumq; & ſequentium Clericorum Ordinationibus, Sanctos Apoſtolos, & ſucceſſores eorum, & præcipuè Anacletū, & prætereà alios ſufficienter ſtatuiſſe cognoſcimus, & idcircò non eſt neceſsè nunc replicari, niſi quod illi nō ſtatuerunt. Illud tamen nos ſtatuentes vobis & omnibus ſeruare mandamus, vt ad Ordines Eccleſiaſticos ſic aſcēdant in Eccleſia, qui ordinari merentur. ideſt; ſi quis Epiſcopus eſſe meretur, ſit primò Oſtiarius, deindè Lector, poſteà Exorciſta, indè ſacretur Acolythus, demùm verò Subdiaconus, deindè Diaconus, & poſteà Presbyter, & exindè ſi meretur Epiſcopus ordinetur.

Et regiones, ſicut in hac Vrbe fecimus, per ſingulas Vrbes, quæ populoſæ fuerunt, diuidantur.

Et quæcunque difficiles quæſtiones per ſingulas Prouincias exortæ fuerint, ſēper ad Sedem Apoſtolicam referātur. Benè vale frater, & ora pro nobis. Dat. Kal. Martij, Diocletiano IV. & Conſtātino II. viris Clariſs. Conſulibus.

NOTÆ

NOTAE
AD NOBILITATEM VALERIAM.

1 DE Domitio Probi Imperatoris fratre, eiusq; filijs Probo & Metrophane Bizantinis. Epiſcopis ſubindè ſuccedentibus, Nicephorus in Chronico Lib. 8. Cap 6. hęc habet: Ad Domitium, inquit, Probi Imperatoris fratrem Epiſcopatum tranſmiſit, atque huic Probus filius ſucceſſit, & Domitius antiſtitis honorem viginti quatuor, Probus duodecim annis geſſit. cuius Metrophanes frater ſucceſſor fuit, hic annis decem cum ingenti laude Epiſcopale miniſterium cohoneſtauit, ſub quo etiam Conſtantinus ſemper Auguſtus cognominem ſibi Vrbem mirificè condidit. ita ille. hinc omninò corrigendus mihi videtur Flauius Vopiſcus dum ſcribit, poſteros Probi Imperatoris vel odio vel timore rem Romanam fugiſſe, & in Italia circa Veronam & Benacum lares poſuiſſe, nam Domitium cum filijs quadraginta ſex annorum ſpatio Bizantij ſummis apud Chriſtianos honoribus functos apertè conſtat, à quo Domitio Hadrinum Probi Imperatoris filium Nicomediæ à Licinio martyrij corona auctum, quòd eum immanitatis in Chriſtianos reprehendiſſet, Arginopoli fuiſſe ſepultum, ex Eccleſia-

ſticis tabulis habemus perſpicuum. quod porrò Vopiſcus rem Romanam fugiſſe imputat Probi poſteros, indè hoc fit, quoniam Chriſtiani indigniſſimæ ſortis homines habebantur, ita apud Suetonium in Domitiano, Flauius Clemens eiuſdem Domitiani patruelis, cum filijs in ſucceſſionem Imperij adoptatis, Chriſtianus cum ijſdem detectus, inertiſsimæ vitæ accuſatus, cum prole ſublatus eſt. hac etiam ratione vt habemus in actis S. Suſannæ, Gabininus Claudio fratri nomine Diocletiani Principis Suſannam Galerio iungere ſatagenti; ſe humiles, indignos ait cognatos dici maiorum.

2 Caio Aurelio Valerio. hunc patrem fuiſſe Caij, patris Caij Pontificis, Valerij itidem. quo Diocletianus natus eſt, Marcus Marulus integritatis eximiæ, grauiſsimiq; iudicij Scriptor ex marmore, & archiuijs Salonitanę probat Eccleſiæ. cui accedit Anaſtaſius, Luitprandus & Abbo. quare longè aberrant qui Diocletianum ſcribunt duos fratres habuiſſe, alterum eorum Maximinum dictum, ex eo quòd in actis S. Suſannæ, Claudius appellat Gabinium filium Maximini famatiſsimi Senatoris & Exconſulis. cum vel ex eo quòd eundem Maximinum ſtatim dicat conſobrinum Auguſtorum, acta ibi corrupta detegantur, quid enim eſt conſobrinus, quid frater, nulli eſt incompertum. adde, quod nullus Scriptorum vnquam ne verbum quidem de fratribus Diocletiani fecerit. Diocletianumq; ipſum orbum filijs, minime Galerium, Conſtantiumq; nullo ſibi ſanguinis vinculo iunctos, ſucceſſores in Imperio adoptaturum fuiſſe, numeroſa prole nepotum quam ei ex duobus fratribus fingunt, extante, amor & ipſius in ſuos propenſio, Suſanna teſte

ſuadet

ſuadet credere. Vndè porrò, & quis potuerit eſſe fictus hic Maximinus Exconſul & Senator, ingenuè me fateor ignorare, niſi fortè, Claudius Gabinium,& Caium, ſeq; ſimul, non filium, ſed nepotem voluerit intelligere Maximini, quem Sextus Aurelius Victor Patrem Probi Imperatoris fuiſſe ſcribit, præſertim, cum eundem etiam Claudius patruum nominet: vtcunque is error ſucceſſerit ſtemma Valerium tale habemus.

CAIVS AVRELIVS VALERIVS

VALERIVS CAIVS

DIOCLETIANVS CAIVS GABINIVS CLAVDIVS MAXIMVS

SERENA PRAEPEDIGNA

VALERIA ARTHEMIA SVSANNA ALEXANDER CVTHIA

Hoc ſtemmate nobilis Caius ad ſummum Reipublicæ Chriſtianæ Principatum, virtutum gradu conſcendit. Hoc Diocletianus,iamdudùm vt ſcribit Nicephorus Calixtus Libri Quarti, Capite Trigeſimoquarto, Senator, & Conſulatu geſto clarus, quique plurima manu ſua fecerat facinora, & bello ſtrenuus, & conſilio promptus habebatur, ab Exercitu renũciatur Imperator. hæc Nicephorus, contra eos qui nobiliſſimum Principem, libertini generis, & ſcribæ filium affirmare ſunt auſi.

3 Salonis. Cum conſtans Scriptorum aſſertio Salonitanum Caium cum fratribus faciat, gratis ergò Antonius Gallonius, vir alioqui ſacrarum hiſtoriarum induſtria

præclarus, Caium natione Dalmatã, natiuitate Romanũ fingit, in vita S. Suſannæ, quam itidem eodẽ modo inter Romanas Virgines deſcribit.

4 Primitiæ generis Auguſtalis. Tryphoniã vxorẽ Decij Principis cũ Cyrilla filia, primas extitiſſe quæ ex laribus, & ſãguine Romanorũ Imperatorũ, Chriſti fidẽ amplexatæ, pro eadẽ tuenda, ſanguinẽ ipſum quoq; alacriter fuderint, extra cõtrouerſiã eſt, cũ nulla Auguſtalis ſoboles præter Quirinũ Philippi filiũ itidem Illyricũ ad Decium vſque inter Chriſtianos, nedũ inter martyres agnoſcatur, vt gens Illyrica ſicuti Irenẽ Regia Thracũ ſtirpe Virginẽ, fœminei ſexus Prothomartyrẽ, cuius vitã egregio labore illuſtrauit. nuper Antonius Beatilus ex Soc. Ieſu, ita & in Imperatorio ſtẽmate primos martyres, vtpotè prima ex gentibus aggregata Chriſto, iure meritò Martyrum Regi & Principi, Chriſto, obtulerit.

5 Aurelianus. huius Principis integritatem moralem non ſolum indulta ad fauorem supremę authoritatis Romani Pontificis, quem ſub nomine Vrbis. Romæ Epiſcoporum homo ethnicus, intelligit, commendant, verùm plura alia toto Imperij ſui ſpatio actitata. inter alia, quod vnicum ſororis filium, orbus ipſe filijs, quia hoſpitis vxori vim intulerat, publico affecit ſupplicio. extat mentis eius ęquiſſimę nobilimus index apud Vopiſcum Epiſtola ad Vicarium ſuum, antequam imperaret data, quam ſicuti Cardinalis Baronius non eſt dedignatus Eccleſiaſticis Annalibus inſerere, ego inter notas Valeriæ nobilitatis, Principis Valerij nominis, fortè affinitate eiuſdem gentis, vti & nationis eiuſdem, referre non grauabor. tanquam decus Valeriæ nobilitatis eximium.

Si vis eſſe Tribunus, immo ſi vis viuere, manus militum contine. nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum, nemo exigat, annona ſua contentus ſit, de præda hoſtis, non de lachrymis prouincialium habeat, arma terſa ſint, ferramenta ſamiata, calceamenta fortia, veſtis noua veſtem veterem excludat, ſtipendium in baltheo non in popina habeat, torquem bracchialem & anulum apponat; Equum ſaginarium ſuum defricet, captum animal non vendat, mulum centuriatum commiter curet, alter alteri quaſi ſeruus obſequatur, à Medicis gratis curentur, Haruſpicibus nihil dent, in hoſpitijs caſte ſe agant, qui litem fecerit vapulet. hæc ille.

6 Cum Numerianus Princeps patri Caro per ſimilis in omnibus paucorum dierum ſpatio Romano præfuerit Imperio, & nihilominùs plurimi martyres ſub illo paſſi legantur omnibus fermè anni menſibus, facilè quicunque triennio quo bellum inter eius fratrem & Diocletianum ab eius obitu arſit, pro Chriſto decertarunt, illius Imperio adſcribuntur, ex eo quòd ille Antiochiæ Babilam Epiſcopum martyrio affeciſſet.

7 Murgum. alij Murtium, quidam Margum, & Murſorum Ciuitatem appellant. præfuit ei ſub Conſtantio Conſtantini filio Valens Epiſcopus Arrianorum anteſignanus. progreſſu temporis in ſpeciem vici, Mohacz incolis appellatũ eſt, inter Drauũ in Danubium influẽtem, ipſumq; Danubij alueum ſitum, cãpo cladibus humani generis ſatis funeſtum, hic enim poſt Carinum, à Conſtantino Licinius, à Conſtantio Magnentius, à Theodoſio Eugenius ingenti clade Tyranni ſunt profligati; & auo-

rum memoria infelici caſu Ludouicus Rex Vngariæ cęſus.

8 Felicem facilè credidiſſem eum, qui tunc temporis Salonitanæ Eccleſiæ præerat, poſtmodum à Galerio Maximiano martyrio coronatum, niſi eodem tempore haberemus Felicem in Africa Epiſcopum Tubrocenſem, ſeù Thibarienſem, quem Baronius emendatius Tibirenſem legendum putat, nono Kalendis Nouembris martyrem, Diocletiano decies & Maximiano Conſulibus. qua in Prouincia tanquam monſtris hęreſeos fęcundiſſima, credibile eſt impia illa contra Chriſti Humanitatem opinione exoriente, Caiũ ad Felicem ſcripſiſſe, potiùs quã ad Felicẽ in Dalmatia; quæ regio (vt ex Epiſtolis Roman. Pont. eſt colligere) ſingulari diuinæ benignitatis auxilio, ab ipſo Chriſtianæ fidei exordio, ad præſentem vſque diẽ, nulla hæretica ſuſpicione laborauit. quod etiam ex ipſius Epiſtolę verbis poteſt colligi, quibus mentio fit extremarum mundi partium, quæ benè per Africam extremam Romani Imperij marginem poſſunt accipi.

9 Claudium cum Maximo, fratrẽ fuiſſe Caij, & Gabinij non vno, ſed pluribus locis in ipſis actis S. Suſannæ tàm apud Surium, quàm Mombritium eſt videre. quod Beda in Martyrologio clariſſimis verbis expreſſit dum ait: Eadem die duodecimo, nempè Kal. Martij, Sanctorum Martyrum Claudij, & vxoris eius Præpedignæ, & filiorũ Alexandri, & Cuthiæ, & fratris Claudij beati Maximi, qui cum eſſent præclariſſimi generis, agente fratre eorum Gabinio Presbytero, baptizati ſunt à B. Gaio Pontifice.

10 Illyricos. præter ea quæ in noſtro de Cęſaribus Il-

lyricis Dialogo olim notauimus, Sextus Aurelius Victor dum de adoptatis per Diocletianum & Maximianum Galerio, & Conſtantio meminit, His, ait, omnibus ſanè Illyricum patria fuit. qui memores beneficij à Valerio ſanguine accepti, Valerij quoque cognominari voluerunt, cum poſteris; quare Conſtantij filius Conſtantinus, cognomen hoc ſuis addidit nominibus. cum Aurelio. hinc Baronius huiuſcemodo Epygramma ex ædibus Cęſijs Annalibus inſeruit.

MAGNO ET INVICTO
IMP. CÆS. C. VAL. AVREL.
CONSTANTINO. PIO. FEL.
INVICTO AVG. PONTIF. MAX.
TRIB. POTEST. CONS. III. PP.
PROC. D. N. CORPVS CORIARORVM
DEVOTI NVMINI MAIESTATIQ;
EIVS.

11 Ex collatione actorum dictorum Sanctorum martyrum Viti, & Modeſti, & temporis quo Diocletianus Imperium depoſuit prudens Lector facilè poterit ferrè ſententiam de ijs, quæ in hanc rem breuiter attigimus.

12 Hac occaſione operæpreciũ oſtẽdiſſe ducimus, Romanos Principes Romanarũ legũ ſtatutis, & maiorũ exẽplo, Chriſtianæ pietati inſultaſſe. & quoad exẽplum, vt ab eo incipiamus, conſtat ab ipſo exordio propalatæ religionis

gionis noſtræ, Romanos Principes Chriſtianiti fuiſſe infeſtos. ita ex Suetonio colligit Baronius, quinquageſimo primo anno primi ſęculi Chriſtiani, nomine Iudęorum pulſos fuiſſe Roma Chriſtianos, à Claudio Principe. hunc qui ſecutus eſt Domitius Nero, adeò in Chriſtianos exarſit, vt etiam apud Ethnicos authores, Tacitũ videlicet & Suetonium, nimia & iniurioſa in Chriſtianos inhumanitas eius appareat. poſt Neronem adeò nullus à Chriſtianis inſectandis deſtitit, vt quem omnium Principum optimum Romani cenſuere, Traianus, licet per Plinium edoctus, quanta iniuria Chriſtianos innocentiſſimæ vitæ homines, ad mortem vſque vexaret, toto tamen tempore ſui Imperij acerbiſsimus in eos extiterit. vt mirùm non ſit, ſi cuius virtutes ſolemnibus acclamationibus, ac publicis votis in auguratione ſequentium Principum, Romanus imprecabatur populus, eiuſdem quoque ſolertiam in perſequendis Chriſtianis, ipſi Principes imitarentur. vndè etiam ipſe M. Aurelius Antoninus, Philoſophiæ nomine, & ſingulari modeſtia celebratus, poſt Apologias pro Chriſtiana religione acceptas, poſt victorias maximi momenti Chriſtianorum precibus obtentas, poſt leges pro ipſis latas, morti proximus illos vexare non omiſit; vt patet ex Annalibus Eccleſiaſticis. Quoad autem leges maiorum, adeſt Cicero Libro Secundo de Legibus, apud quem extat ſanctio duodecim tabulis conſtituta: Separatim nemo habeſſit Deos, neue nouos, ſed ne aduenas niſi publicè adſcitos, priuatim colunto. Huius legis tenaciſsimus Męcenas (vt author eſt Dio. Lib. 52.) non tantùm Deos peregrinos in Vrbem, verùm etiam externos homines alienæ religionis cultores,

res,ad Romanorum Deorum cultum, diris etiam ſupplicijs adigendos, Auguſto perſuaſit; eam potiſſimum rationem prętexens, vt ſecuritati Reipublicæ conſultum eſſet, vndè nec ipſis Imperatoribus liberum erat abſque Senatus conſulto, Deos in Vrbem adſciſcere alienos, vt de Tiberio teſtatur Tertullianus in Apologia. quibus legibus atque conſuetudinibus,cum alias atque alias complures Principes addidiſſent ſanctiones, exemplo ſuo roboratas; citra pęnam ſacrilegij in Chriſtianos nō ſæuire, non poterant Imperatores. Cauſa quā Chriſtiani omni inſectatione digni cenſebantur Romanis, ea erat, quòd omnium ſcelerum rei, tàm in Deos, quàm in homines habebantur. Hinc Anthenagoras Athenienſis Philoſophus, Apologia pro Chriſtianis Imperatoribus.M.Aurelio Antonio, & Aurelio Commodo oblata; Trium, inquit, flagitiorum infamis rumor de nobis ſpargitur, Impietas quæ Deos tollat, Epulæ Thieſtheæ,Concubitus inceſti. ita ille. Minutius verò Felix in Octauio, nomine Cęcilij Ethnici Chriſtianam religionem, ſed iniuſtè carpentis hæc ait: Cum Abderitem Protagoram Athenienſes viri, conſultè potiùs quam profanè diſputantem, & expulerint ſuis finibus, & in concione ſcripta eius deriſerint, quid homines (ſuſtinebitis enim me impetum ſuſceptæ actionis liberiùs exercentem) homines inquam deploratæ, inlicitæq; ac deſperatæ factionis, graſſari in Deos, non ingemiſcendum eſt, qui de vltima fęce collectis imperitioribus, & mulieribus credulis, ſexus ſui facilitate labentibus, plebē profanæ coniurationis inſtituunt, quæ nocturnis congregationibus, & ieiunijs ſolemnibus, & inhumanis cibis, non ſacro quodam, ſed piaculo fęderantur;

rantur; latebroſa & lucifugax natio, in publico muta, in angulis garrula, Templa vt buſta deſpiciunt, Deos deſpuunt, rident ſacra, miſerentur miſeri, ſi fas eſt, Sacerdotum honores & purpuras deſpiciũt ipſi ſeminudi. proh mira ſtultitia, & incredibilis audacia, ſpernunt tormenta præſentia, dum incerta metuunt, & futura; & dum mori poſt mortem timent; ita illis pauor & fallax ſpes ſolatio rediuiuo blanditur. ac iam vt fęcundius nequiora proueniunt, ſerpentibus in dies perditis moribus per vniuerſum Orbem, ſacraria iſta teterrima impiæ coitionis adoleſcunt. eruenda prorſus hæc & execranda conſenſio. occultis ſe notis, & inſignibus noſcunt, & amant mutuo penè antequam nouerint; paſſim etiam inter eos velut quædam libidinum religio miſcetur; ac ſe promiſceuè appellant fratres & ſorores. vt etiam non inſolens ſtuprum interceſſione ſacri nominis fiat inceſtum. ita eorum vana & demens ſuperſtitio ſceleribus gloriatur. nec de ipſis niſi ſubſiſteret veritas, maxima & varia, & honore præfanda, ſagax fama loqueretur. audio eos turpiſſimę pecudis caput Aſini conſecratum, inepta neſcio qua perſuaſione venerari. digna & nata religio talibus moribus. alij eos ferunt ipſius Antiſtitis & Sacerdotis colere genitalia, & quaſi parentis ſui adorare naturam. neſcio an falſa, certè occultis nocturnis ſacris appoſita ſuſpicio; & hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & Crucis ligna feralia, eorum cęremonias fabulatur, congruentia perditis ſceleratiſq; tribuit altaria; vt id colant quod merentur. iam de initiatis tyrunculis, fabula tàm deteſtanda, quàm nota eſt: infans farre contectus, vt decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuitur; is infans

à ty-

à tyrunculo farris ſuperficie, quaſi ad innoxios ictus prouocato,cęcis occultisq; vulneribus occiditur. huius proh nefas ſitienter ſanguinẽ lambunt. huius certatim membra diſpertiunt; hac fęderantur hoſtia; hac conſcientia ſceleris ad ſilentium mutuum pignerantur, hæc ſacra ſacrilegijs omnibus deteriora. & de conuiuio notum eſt, paſſim omnes loquuntur; id etiam Cirtenſis noſtri teſtantur oratio. ad epulas ſolemni die coeunt, cum omnibus liberis, ſororibus, matribus, ſexus omnis homines, & omnis homines, & omnis ætatis; illic poſt multas epulas, vbi conuiuium caluit, & inceſtæ libidinis ebrietate feruor exarſit, Canis qui candelabro nexus eſt, iactu affulæ, vltrà ſpatium lineæ qua vinctus eſt, ad impetum, & ſaltum prouocatur; ſic euerſo & extincto conſcio lumine, impudentibus tenebris, nexus infandæ cupiditas inuoluunt per incertum ſortis; etſi non omnes opera, conſcientia tamen pariter inceſti; quoniam voto vniuerſorũ appetitur, quicquid accidere poteſt in actu ſingulorum. hæc & alia plura Minutius. adde quod calamitates omnes ſolitas Romanis contingere, Chriſtianorum flagitijs prouocari credebant. ita Arnobius initio ſuæ diſputationis: Quoniam, inquit, comperi nonnullos qui ſe plurimum ſapere ſuis perſuaſionibus credunt, & inſanire, baccari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere: poſtquam eſſe in mundo Chriſtiana gens cępit, terrarum Orbem perijſſe, multiformibus malis affectum eſſe genus humanum, ipſos etiam cęlites derelictis curis ſolemnibus quibus quondam ſolebant inuiſere res noſtras; terrarum ab regionibus exterminatos. hæc ille: Tertullianus item in Apologia Cap. 2. Chriſtianum, inquit, hominem, om-

nium ſcelerum reum, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum exiſtimas. ob idq; tradit habitos eos hoſtes publicos. Quos, inquit, exiſtiment omnis publicè cladis, omnis popularis incommodi eſſe cauſam; ſi Tiberis aſcendit, ſi Nilus non aſcendit in arua, ſi cælum ſtetit, ſi terra mouit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad Leonem. ita ille. huc accedebat quòd quicquid magicis ſceleribus Caldęus, ſuperſtitioſis adiuuentis Ægyptius, flagitioſis impoſturis Iudæus, impietate morum Hęretici per ea tempora monſtruoſiſſima fęcunditate emergentes, effinxiſſent, ſomniaſſent, auſi eſſent, perpetraſſent, id totum nulla diſtinctione habita, Chriſtianis imputabatur. cuius rei indicium, qua ratione nimirùm Romani eiuſcemodi hominum fęcem nomine Chriſtianorum comprehenderent, habemus Epiſtolam Hadriani Auguſti, Principis alioqui accuratiſſimi, & vel minutiſſimarum rerum obſeruantiſſimi indagatoris, quippè qui curioſitatis gratia Romanum Orbem peragrauit, in Chriſtianis tamen rebus dignoſcendis cõmuni ethnicorum more cęcutientis. ea eſt apud Vopiſcum in Saturnino.

HADRIANVS AVG. SERVIANO CVSS. SALVTEM.

Egyptum quam mihi laudabas Seruianę cariſsime, totam didici leuem, pendulam, & ad omnia famę momenta volitantem. illi qui Serapin colunt Chriſtiani ſunt, & deuoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti Epiſcopos dicunt. nemo illic Archiſynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Chriſtianorum Presbyter, non Mathe-

maticus, non Aruſpex, non Aliptes. ipſe ille Patriarcha cum Ægyptum venerit, ab alijs Serapidem adorare, ab alijs cogitur Chriſtum. genus hominũ, ſeditioſiſſimum, vaniſſimum, iniurioſiſſimum. & poſt pauca: Vnus illis Deus eſt, hunc Chriſtiani, hunc Iudæi, hunc omnes venerantur. hæc Hadrianus. at quàm ab impuro Serapide colendo, cęterisq; idololatriæ figmentis Chriſtiana religio abſfuerit, nulli dubium eſt. dum igitur Romani Principes in Chriſtianos inſurgebant, non tanquam inſolidæ virtutis amatores, vtpotè tanti boni penitùs ignari, quamq; humano ſtudio, ſine fauorabili ſuperni lumine ſplendoris aſſequi fit impoſsibile; & quæ non currentis neque volentis, ſed Dei, Paulo teſte, miſerentis, prætogatiua conceditur; verùm tanquam in flagitioſiſsimum genus hominùm, Dijs inuiſum, Reipublicæ pernicioſum, ipſisq; Principibus formidandum, ferro flammisq; vltricibús, alterna æmulatione, vrgente antiquitatis exemplo, lege ſacrato, irruebant. at ſub Diocletiano Principe, ijs omnibus acceſsit, id quòd ex Euſebio, teſte vt aiunt oculato, eò nimirùm tempore viuente, & omnia vidente, retulimus:

13 Spalatenſi. Vrbs ex Palatio Diocletiani nomen ſortita, ſicuti locum & męnia; à Palatio enim primùm Spaletium, diutius eſt appellata, demùm Spalati nomen obtinuit. coli autem cępit & Ciuibus repleri ab eo tempore, quò Mauritio & Heraclio imperantibus, Auares Salonas Dalmatiæ emporium, ampliſsimamq; totius regionis Vrbem euerterunt. profugi enim Ciues cum priùs ſe cum familijs in proximas inſulas recepiſſent, mox mitigatis Barbaris, tributisq; pactis delinitis, vt habet Tho-

mas Spalatenſis antè 400. annos Archidiaconus, ad munitiora loca mari proximiora, lares retulerunt, Seueroq; Epiſcopo authore, Palatium Diocletiani quadratis marmoribus ſtructum, altiſſimisq; turribus ex eodem candido marmore circumdatum; barbaris Salonas euerſas terrore magis quam incolatu tenentibus, Vrbis loco coluerunt: cuius ambitum cum progreſſu temporis anguſtius Ciuibus ſeruandis animaduertiſſent, parte Palatij Occidentalis demollita, noua mœnia antiquis addiderũt. extant ad hodiernam diem tres partes murorum Palatij, mira maieſtate inſigniq; artificio; ſicuti & templum integrũ à Diocletiano Ioui, iam verò, Deo viuo, eiusq; Martyri Domnio Salonitanis olim ab Apoſtolorum Principe, antiſtiti aſsignati, cum metropoliticis honoribus dicato, cum plurimis alijs Diocletianæ magnificentiæ argumentis, omninò viſendæ: quæ quoniam Antonius Proculianus vir inter noſtrates eximij ingenij; Oratione ad Spalatenſes habita, exacta diligentia deſcripta publicauit, ommitto. incoluit poſt Diocletianum idem Palatium, ex Romanis Principibus poſt centum, & vltrà annos, Romano faſtigio deturbatus ab Oreſte Patritio, Auguſtulum filium, fatali interitu Auguſtorum ſubſtituente, Iulius Nepos, vbi & ad vltimum vitæ ſpatium, propè Glicerium, quem idem ex Imperatore Romano ad Epiſcopatum Salonitanum, poſt Principatum nec annuum, compulerat, miro rerum humanarum inſtabilitatis, & charitatis Chriſtianæ ab eodem Glicerio Epiſcopo, erga ſuum olim deturbatorem humaniſsimæ exhibitæ exemplo. Huius Vrbis Palatio Diocletiano ſuccedentis, cum antè quinquaginta annos vna ex Turri-

bus

bus auſtrum ſpectantibus, repentino caſu, reliquis integris, corruiſſet, intra latiſsimi muri hiatum inſpectum eſt ſarcophagum porphireticum antiquę artis, litteris Diocletiani nomen vnico exprimentibus inſculptum, quatuor in angulis, lucernis teſtaceis elegantiſsimè fictis extantibus. in medio ſarcophago vrna parij marmoris cineres continebat, baſis eius circūlubatur liquore quodam fragrantiæ incredibilis, exiguę admodum quantitatis, iamq; ſpiſſa denſitate coagulato, vt magis vnguentum quam liquorem pręſeferret. cui ſupernatabat fruſtulum orbiculare cranij humani, in ſpeciem numiſmatis amplioris efformatum, altera parte effigiem hominis, ad medium pectus loricati, cum ingenti caſside militari in capite, promiſſa barba, raro ſanè & inſolito æquè ac elegantiſsimo ſuprà quam credi poſsit opere, celatam exhibens. quam cum numiſmatibus Diocletiani collatam, omninò Principis ipſius habet imaginem, in eiuſdē capitis fortè cranio ſculptam creditum eſt, ſi tantùm barba Romano more reſtringatur, quam Diocletianum poſt depoſitum Imperium, priuatam vitam inter ſuos nationales agentem patrio more promiſſam geſtare voluiſſe coniectatur; eam vt antiquitatis gemmam S.D.N. Vrbano VIII. antiquarum virtutum obſeruantiſsimo nuper obtuli tibi verò beneuole Lector, illius exemplar, Valeriæ nobilitatis breuiter explicatæ coronidem, tuæ benigniſsimæ patientię in illa cognoſcēda munuſculū ſpectādū propono. Addo & Diocletiani faciem qualis fuit antè priuatam vitam, dum nimirùm Imperator, Romano more barbam compeſcuit, ex multis numiſmatibus, eiuſdem Principis, apud me ex diuerſis terrarum partibus redactis, & ami-

corum

corum gratia hac in parte in me propenſiſsimis præſertim verò D. Ludouico Companio Ciue Romano, & D. Claudio Burgundo de antiquitate optimè meritis vt ex collatione vtriuſque Diocletianum cranium, & imaginem agnoſcas.

Omittere denique nullatenus debeo, quæ Petrus Damianus Romanæ ſacræ purpuræ perennæ decus, & poſt ſummas in Eccleſia dignitates Pij[illegible], & ſeceſſus amator honeſti, de eodem Principe in Epiſtola ad Cadaloum ſcribit Antipapam inter alia: Planè, inquit, Diocletianus Imperator Regalis faſtigij inſigne depoſuit; & non procul à Salonis per nouem ferrè annos ad obitum priuatus, in amęna virentis hortuli cultura permanſit, qui cum ab Herculeo atque Galerio ad recipiendum obnixè rogaretur Imperium, tanquam peſtem aliquam perhorreſcens, hoc fertur dediſſe reſponſum: Vtinam Salonæ poſſetis olera viſere noſtris manibus inſtituta, profectò nunquam iudicaretis hanc ſarcinam noſtris iterùm ceruicibus imponendam. hæc ille.

14 Sirenum authorem monaſticæ vitæ ſatis conſtat, ex eo quòd tabulæ Eccleſiaſticæ ad 23. diem Februarij eundem Monachum appellant ſub Maximiano Galerio martyrem. quo tempore certum eſt diſciplinam Monaſticam in Orbe Chriſtiano fuiſſe incognitã vnico Paulo Eremita ſolitudinem Ægypti incolente, Antonius enim magnus Monaſticæ vitæ inſtitutor, ſub Conſtantino, qui poſt Galerium imperauit, floruit. porrò ex Sireni ſchola Monachorum examina repleuiſſe Illyricas regiones, pręter Scriptores vitæ S. Martini, qui eum in patria Monaſticã vitam duxiſſe, antequã pater Monaſteriorũ fieret in Gallia affirmãt, D. Hieronymus teſtis locupletiſsimus eſt; is enim in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum eius patruum, ſcribit: Eundem arſiſſe deſiderio pergẽdi ad Monaſteria Ægypti, Meſopotamię aut Inſularum Dalmatiæ. idem ad Iulianum cõciuem ſuum ſcribens, laudat illum, quod Monaſteria extrueret, & multus ab eo per Inſulas Dalmatiæ Sanctorum numerus ſuſtentaretur. Et ſanè iure ſuo Illyrici eiuſcemodi pietatis diſciplinam sũt profeſsi antè alios, vt ij qui primi ex gentibus authore Paulo Apoſtolo gremio Catholicæ Eccleſiæ ſunt aggregati, vt patet Actorum Apoſtolicorum Cap. 16. vndè S. D. N. Vrbanus Papa Octauus, in Bulla fundationis Collegij Illyrici Lauretani, optimo iure nationem Illyricam, Primogenitam in gremio Catholicæ Eccleſiæ appellat.

FINIS.

ERRATA.

Pag.	Verſ.	Errata.		Correctio.
7	vlt.	arripente	lege	arripiente
10	27	deſtitutis		deſtituitis
16	18	Chriſtiana		Chriſtianæ
27	23	ductaq;		ducta
33	23	Archiuo		Archiuio
47	4	luces		lues
48	11	Principi		Principis
ibid.	20	nuntius		nuncius
49	12	priuata vitam		priuatam vitam
50	15	libere		bibere
ibid.	18	hæ		hæc
55	25	Euangelisla		Euangeliſta
64	9	Gabininius		Gabinius